

"DET SPRIDER BRA KARMA"

**En studie av fröbibliotekets funktioner och
potential på svenska folkbibliotek**

Olivia Hagander

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Karen Louise Grova Søylen

År: 2024

Title

”It spreads good karma” - A study of the seed library’s function and potential in Swedish public libraries

Abstract

The purpose of this master's thesis is to study how the public library can contribute to the transition into a more sustainable, resilient society. Through the phenomenon of the seed library, this thesis examines the library's ability to engage and communicate with the local community about environmental and climate related issues. The following questions were addressed: (1) Which functions can the seed library have at Swedish public libraries? (2) How do librarians see the seed library as a part of the work with environmental and climate issues? (3) How can the seed library contribute to the environmental and climate transition in the local community? The empirical data was gathered through interviews with library staff from eight different public libraries that all run a seed library. The material was then thematically analysed from two theoretical points of departure: a sustainability model and the library as social infrastructure. The results show that the seed library is a resourceful way to contribute to both the library and the surrounding local community. The seed library brings new audiences to the library, and provides an arena for connections between individual users as well as between users and library staff, whose objectives often derive from personal interest in environmental issues. The seed library has potential to function as a practical entryway to environmental education and other activities relating to a wide range of environmental issues, such as biodiversity, food security, climate change, and the vital importance of pollinators. The library thus becomes a proactive agent of change.

Keywords

Library and Information science, public library, seed libraries, resilience, local community, climate change, sustainability, environmental education

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställningar	7
1.2 Relevanta begrepp och definitioner	9
1.3 Uppsatsens disposition.....	10
1.4 Bakgrund.....	10
1.4.1 Hållbar utveckling & Agenda 2030	10
1.4.2 Den svenska klimat- och miljöpolitiken	11
1.4.3 Folkbiblioteket.....	12
2. Tidigare forskning och litteraturgenomgång.....	14
2.1 Gröna bibliotek och hållbara bibliotek	14
2.2 Miljöutbildning och miljölitteracitet.....	15
2.3 Fröbiblioteket som fenomen.....	17
2.4 Den svenska BoI-forskningen.....	21
2.5 Resiliens- och klimatforskning	23
2.6 Sammanfattning.....	23
3. Teoretiska perspektiv	25
3.1 Hållbarhetsmodellen.....	25
3.2 Folkbiblioteket som social infrastruktur	26
4. Metod.....	28
4.1 Intervjuer.....	28
<i>Avgränsning och urval.....</i>	<i>29</i>
<i>Presentation av informanter</i>	<i>30</i>
4.2 Kodning och analys	31
4.3 Forskningsetiska överväganden.....	32
4.4 Metoddiskussion.....	33
5. Resultat och analys	34
5.1 Beskrivning av fröbibliotek på svenska folkbibliotek	34
5.1.1 Uppstart.....	34
5.1.2 Fröer.....	36
5.1.3 Utlåning och återlämning.....	38
5.1.4 Marknadsföring och mottagande	38
5.1.5 Miljö- och klimatrelaterad programverksamhet	40
5.1.6 Förankring i styrdokument.....	41
5.2 Fröbibliotekets logiker.....	43
5.2.1 Folkbildning.....	44
<i>Odlingsglädje och hälsa</i>	<i>44</i>
<i>Matförsörjning och krisberedskap</i>	<i>46</i>
<i>Miljöutbildning.....</i>	<i>47</i>
5.2.2 Gemenskap och biblioteket som en demokratisk arena	49
5.2.3 Delningskultur och återbruk	52
6. Diskussion, slutsatser och framtida forskning.....	55
6.1 Diskussion.....	55
6.2 Slutsatser	61
6.3 Framtida forskning.....	63
Käll- och litteraturförteckning.....	65
Intervjuer.....	65
Litteraturförteckning.....	65

Bilagor	76
Bilaga 1. Kartläggning fröbibliotek.....	76
Bilaga 2. Intervjuguide	78
Bilaga 3. Informationsbrev	81

1. Inledning

It is, I promise, worse than you think. If your anxiety about global warming is dominated by fears of sea-level rise, you are barely scratching the surface of what terrors are possible, even within the lifetime of a teenager today.

David Wallace-Wells, The Uninhabitable Earth (2017)

Året 2023 var globalt det varmaste kalenderåret som hittills uppmätts. Året var 1,48 grader varmare än den förindustriella nivån 1850-1900, och ett stort antal extrema väderhändelser inträffade över hela världen, såsom översvämningar, torka, värmeböljor och skogsbränder (Kihlberg 2024; SMHI 2024). Även i Sverige har de senaste åren inneburit en rad klimatrelaterade händelser, som den långvariga torkan under sommaren 2018, stormar, skogsbränder och översvämningar, med konsekvenser för människor i form av påverkad försörjning, framförallt för lantbrukare som förlorat skördar och tvingats slakta boskap. Målen i Parisavtalet, att hålla den globala uppvärmningen på under 1,5 grader ser allt svårare ut att klara av, med en trolig eller mycket trolig risk att överstiga målet på kort sikt. Detta medför ökad risk för allvarliga effekter på både naturliga och mänskliga system, med ökad risk för abrupta eller oåterkalleliga förändringar för varje grad av ökad temperatur (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC] 2023). Enligt den senaste rapporten från IPCC (2023) har klimatförändringen redan påverkat tillgången på mat och vatten på global skala, genom bland annat påverkad lantbruksproduktion. Även stadsmiljöer och människors hälsa påverkas negativt, med ökad dödlighet under värmeböljor. Rapporten erkänner de bilaterala relationer som finns mellan ekosystem, biologisk mångfald, klimatet och mänskliga samhällen. Den lyfter också värdet av kunskap samt kopplingarna mellan mänskligt välbefinnande och anpassning till och begränsning av klimatförändringar. Utsläppen från produktion, konsumtionsvanor, livsstil och land- och energianvändning fortsätter att öka, med stor ojämlikhet i utsläppen både historiskt och i nutid (IPCC 2023). Klimatförändringen är kort sagt ett hot mot planetens hälsa, människans välbefinnande och en hållbar och livskraftig framtid (IPCC 2023). Människans påverkan på klimatet är i rapporten ställt utom tvivel. Trots detta finns ingen klar politisk konsensus över hur dessa problem ska lösas, vilka åtgärder som är effektiva eller ens vad problemen grundar sig i. I Sverige har den nuvarande regeringen bland annat lagt ner Miljödepartementet och fått kritik för stora förändringar i Sveriges miljö- och klimatpolitik från flera aktörer, bland annat av Klimatpolitiska rådet, Naturskyddsföreningen, Finanspolitiska rådet och den politiska oppositionen

(Halkjaer & Strengbom 2023; Naturskyddsföreningen 2023; Finanspolitiska rådet 2024; Törnwall 2023).

FN:s klimatarbete och Parisavtalet täcker inte bara klimatomställning utan också klimatanpassning - vi behöver inte längre enbart motverka klimatförändringen, vi behöver också förbereda och anpassa oss till nya de utmaningar som klimatförändringen kommer att föra med sig genom att genomföra både konkreta åtgärder för att på kort sikt minska riskerna, men också långsiktigt bygga den kunskap och de förmågor som ett förändrat samhälle kommer behöva (Granberg & Bodland 2019). Arbetet med klimatanpassning går framåt, och ökad medvetenhet hos både politiker och allmänhet har lett till att minst 170 länder har inkluderat klimatanpassning i sina processer (IPCC 2023). Trots detta finns det luckor i arbetet, och hinder för arbetet uppges vara till exempel bristande klimatkunskap, brist på engagemang i den privata sektorn och hos medborgare, begränsade resurser, låg medvetenhet om frågans brådskande natur, otillräckliga finansiella resurser och begränsad forskning (IPCC 2023).

Utöver klimatanpassningar på systemnivå, som kräver politiska beslut och finansiella åtgärder, finns det en växande rörelse som fokuserar på omställning "underifrån" - vanliga medborgare som frivilligt ställer om sina liv för att leva mer klimat- och miljövänligt. Detta innefattar en sorts inre omställning, där attitydförändringar inför det egna levnadssättet och bilden av ett gott liv omvärderas. Jag har själv varit engagerad i omställningsrörelsen de senaste fem åren, och upplevt hur olika praktiker, ofta fokuserade på gemenskap och självförsörjning i olika utsträckning, kan öka en människas agens och bidra till både yttre och inre omställning. En kvantitativ studie publicerad 2024 visar att en majoritet är positiva till olika former av klimatfrämjande åtgärder, men tror att de själva är i minoritet (Andre, Boneva, Chopra & Falk 2024). Här kan folkbiblioteket ha potential som en viktig aktör i rollen som informationsförmedlare och mötesplats. Trots detta är bibliotekssektorn i princip osynlig som aktör i den svenska miljö- och klimatpolitiken, och likaså är miljö- och klimatfrågor ett område med hittills svagt intresse i den nationella bibliotekspolitik. Dessa perspektiv är också ovanliga inom den svenska BoI-forskningen. Därför behövs mer forskning på bibliotekens potential att bidra i omställningen till ett hållbart samhälle.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att öka förståelsen för hur folkbibliotek kan arbeta med miljö- och klimatfrågor. Genom att utgå från ett specifikt fenomen, fröbibliotek, ämnar studien lyfta folkbibliotekens publika verksamhet inom detta ämne, samt de motiv och grunder som finns för detta arbete. Fröbibliotekets funktion och potentiella effekter på svenska folkbibliotek är ett hittills outforskat ämne. Genom detta bidrar studien med kunskap om vilken potential folkbibliotekens arbete mot lokalsamhället har i miljö- och klimatomställningen.

Övergripande forskningsfråga:

Hur kan folkbibliotek bidra till lokalsamhällets miljö- och klimatomställning?

För att besvara den övergripande frågan ställs tre delfrågor:

1. Vilka funktioner kan fenomenet fröbibliotek ha på svenska folkbibliotek?
2. Hur ser biblioteksanställda på fröbibliotek, som en del av ett klimat- och miljöarbete?
3. Hur kan fröbibliotek bidra till klimat- och miljöomställningen i det omgivande lokalsamhället?

Själva bibliotekets grundpremiss är i sig hållbar - genom delande och återanvändande av resurser, information och kunskap. Det räcker dock inte att "nöja sig" med detta, menar flera forskare, utan biblioteket behöver bland annat vara en förebild, ha en "green image" och ta en aktiv roll i arbetet mot en mer hållbar värld (Sahavirta 2012; Fedorowicz-Kruszewska 2019; Miller 2010). Ett sätt att göra detta kan vara att utöka delandet och ta en större roll i den så kallade delningsekonomin. Delningsekonomin kan vara ett verktyg för en rättvis omställning som inte utesluter människor med små resurser, och som förutom detta kan bygga gemenskap genom att låna av varandra. Bibliotekets ställning som en institution som åtnjuter stort förtroende från allmänheten (Söderholm, Ögland & Gunnarsson Lorentzen 2022) och som en av få kvarvarande öppna offentliga platser fränkopplade konsumtion, gör tillsammans med den redan existerande kopplingen till delande av resurser biblioteket till en naturlig plats i delningsekonomin.

Ett sådant initiativ som finns på en del svenska bibliotek är fröbibliotek. Fröbiblioteket som fenomen har sitt ursprung i Amerika, där en konsolidering av

utsäde skett sedan industrialiseringen av jordbruket, vilket gör att ett litet antal multinationella företag nu står för en stor majoritet av utsäde som finns tillgängligt. Koncentrationen har lett till att artmångfalden minskat, eftersom kommersiellt gångbara sorter utkonkurrerar andra traditionella varianter, med konsekvenser som att resistens mot sjukdomar, skadedjur samt miljöförändringar försämras (Sievers-Glotzbach & Christinck 2021). Detta har lett till en motreaktion i form av gräsrotsrörelser över hela världen, som community seed banks, för att stödja matsuveränitet och småskaligt jordbruk. Genom att odla, ta tillvara på och dela fröer med varandra bevaras ovanliga sorter, och odlare blir mindre beroende av de stora företagen (Sievers-Glotzbach & Christinck 2021; Ingalls 2021). Fröbiblioteken är en del av denna rörelse, som sedan 2010 i USA växt från en handfull fröbibliotek till flera hundra, med ideella nätverk som The Seed Library Network som tillhandahåller information och inspiration till att starta upp verksamheter (Davies-Young 2018). Fröbibliotek kan finnas på många olika platser som community centers och föreningar, men en amerikansk studie från 2018 visade att 67% av medverkande fröbibliotek i Kalifornien var placerade på just folkbibliotek (Solieri 2018), så denna koppling är i USA relativt vanlig. The Seed Library Network listar en rad syften med fröbibliotek, bland annat: öka tillgången till lokalt odlad mat, matsäkerhet, bevara och öka genetisk mångfald, resiliens i lokalsamhället, social rättvisa och som ett pro-aktivt svar på klimatförändringen (The Seed Library Network, u.å.).

Enligt Richmond Grows Seed Lending Library (u.å.), som är kopplade till The Seed Library Network, finns det 2024 över 2600 fröbibliotek runt om i världen. Dessa siffror är inte begränsade till fröbibliotek som finns på allmänna bibliotek utan innefattar också andra typer och de baseras på egenrapportering, så siffran är sannolikt högre i verkligheten. I vilken utsträckning svenska bibliotek har fröbibliotek är oklart, men att fenomenet kommit till Sverige och Norden i någon utsträckning är tydligt. I lokalpress runt om i Norden har initiativ till att starta fröbibliotek uppmärksammats de senaste 10 åren, och sökningar på "fröbibliotek" och "fröbibliotek" ger över 5000 respektive 26 000 resultat, många från bibliotekens egna webbsidor och sociala medier. Hashtagarna #fröbibliotek och #fröbibliotek hittar på Instagram över 100 respektive 500 inlägg. Genom att kartlägga inslag i media, inlägg i sociala medier och information på webbsidor, har denna studie identifierat 54 svenska folkbibliotek som har eller vid något tillfälle har haft fröbibliotek i sin verksamhet (se bilaga 1). Fenomenets säsongsbetonade natur gör det dock svårt att dra några slutsatser om hur många fröbibliotek som i nuläget finns på svenska folkbibliotek.

Denna studie utforskar fenomenet fröbibliotek i en svensk folkbibliotekskontext. Uppsatsen beskriver hur fröbibliotek fungerar och utforskar biblioteksanställdas syn på fröbiblioteket som fenomen, dess syfte, mål och potentiella funktioner.

1.2 Relevanta begrepp och definitioner

Begreppen *bibliotek* och *folkbibliotek* används omväxlande i denna studie och hänvisar till folkbibliotek om inte något annat specificeras.

Termen *användare* används i denna studie för att syfta på de personer som använder eller besöker biblioteket i något syfte. *Invånare* används för att syfta på de personer som bor i kommunen, oavsett om de använder biblioteket eller inte.

Begreppet *resiliens* kan ha flera betydelser. Enkelt uttryckt är det ett systems förmåga att hantera en förändring eller störning. Resiliens innefattar också en dimension som handlar om utveckling och lärande som bidrar till en ökad förmåga att hantera framtida påfrestningar och minska sårbarheten, till exempel effekter av klimatförändringar (Granberg & Bodland 2019). Den mer traditionella förståelsen av resiliens ser ett systems förmåga att absorbera störningar utan påverkan på funktioner eller förmågor, ofta talar man om förmågan att på kort sikt "bounce back". På lång sikt riktas fokus mot förändringar av hur vi organiserar samhället. En alternativ syn på resiliens innefattar också sociala dimensioner som ekonomisk rättvisa, och lägger stor vikt vid institutionella förändringar (Granberg & Bodland 2019; Barry 2012). Barry menar att resiliens är nödvändigt del av att leva som en frisk människa i en frisk gemenskap: "To be resilient means, at the most basic level, to live, to be able to continue living in the face of often negative changes in circumstances and those inevitable and often unpredictable challenges all human beings and all human societies face" (Barry, 2012, s 81). Det är denna socio-ekologiska förståelse av resiliens som främst är relevant i denna uppsats.

Begreppet *folkbildning* dyker upp i det empiriska materialet, och utgör titeln på ett tema som identifierats. Historiskt har folkbildningsrörelsen och biblioteken haft en nära men varierande koppling, vars närmare redogörelse ligger utanför ramen för denna studie. Just frivillighet, delaktighet och deltagande är grundläggande idéerna inom folkbildning - genom aktivt deltagande uppnås en känsla av delaktighet (Olsson Dahlquist 2019; Hansson 2012). Olsson Dahlquist (2019) menar att folkbiblioteken idag, trots att de inte formellt tillhör de folkbildande organisationerna, har ett folkbildningsuppdrag utifrån ett praktiskt perspektiv. Genom att anlägga en bredare förståelse av folkbildning kan folkbiblioteket ses

som en folkbildande institution, där förståelsen för begreppet grundas i en syn på att bildning ska vara möjlig för alla, ett perspektiv som kan kopplas till jämlikhet, social förbättring och uppdraget att verka för demokratiutveckling. Detta kan innefatta inte bara den organiserade folkbildningen utan också andra typer av verksamheter där det informella lärandet ryms (Olsson Dahlquist 2019). Det är denna bredare definition av folkbildning som är relevant för denna studie.

1.3 Uppsatsens disposition

I återstoden av detta kapitel återges kort den utgångspunkt som finns i den internationella och nationella klimat- och miljöpolitiken, då den ligger till grund för det arbete som sker på svenska institutioner. Kapitel två utgörs av en litteraturgenomgång, som är uppdelat i avsnitten gröna och hållbara bibliotek, miljöutbildning och miljölitteracitet, fröbiblioteket som fenomen, den svenska BoI-forskningen samt en kort avstickare till resiliens- och klimatforskning. Kapitlet avslutas med en sammanfattning. Sedan följer i kapitel tre en redovisning av teoretiska perspektiv som ligger till grund för analysarbetet. Detta följs av metodbeskrivning i kapitel fyra. I kapitel fem redovisas sedan resultat och analys, och kapitel sex består av diskussion och slutsatser.

1.4 Bakgrund

Följande avsnitt sätter både fröbiblioteket och folkbiblioteket i en kontext, genom att i korthet beskriva den internationella samt svenska klimat- och miljöpolitiken samt folkbiblioteket förutsättningar; kort sagt de villkor som påverkar svenska folkbiblioteks arbete med klimat- och miljöfrågor.

1.4.1 Hållbar utveckling & Agenda 2030

Begreppet *hållbar utveckling* populariserades på slutet av 1980-talet i rapporten *Our Common Future*, i folkmun ofta kallad Brundtlandrapporten. Rapporten skrevs av Världskommissionen för miljö och utveckling på uppdrag av FN. I den definierades hållbar utveckling som "utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov" (World Commission on Environment and Development 1987, s. 16). Rapporten fastställde tre dimensioner av hållbar utveckling, som samspelar och är beroende av varandra - den ekonomiska, den sociala och den ekologiska. 2015 antog FN:s medlemsländer Agenda 2030 för hållbar utveckling, bestående av 17 mål och 169 delmål som ska vara uppnådda år 2030. Målen genomsyras av de tre

dimensionerna av hållbar utveckling, och innefattar saker som tillgång till utbildning, hållbar konsumtion, ren och prisvärd energi, hållbara städer och samhällen, hälsa, hållbara arbeten, rena hav, motverka klimatförändringar, skydda ekosystem och motverka fattigdom, hunger och ojämlikhet. Flera av målen är kopplade till och beroende av varandra. Alla mål anses vara lika viktiga för att skapa en inkluderande och rättvis hållbar utveckling för alla. En grundpelare i Agenda 2030 är att *ingen människa ska lämnas utanför* - agendan gäller alla länder och alla människor, vilket också innebär att alla har ansvar för de globala målen - nationer, regioner, kommuner, näringslivet, forskningen och civilsamhället. Det åligger varje medlemslands regering att genomföra målen, som är ett frivilligt åtagande och inte juridiskt bindande (FN-förbundet, 2023).

Hållbar utveckling handlar inte bara om stora politiska beslut och internationella klimatmöten. Det handlar också om kunskap för världens befolkning. FN har flera initiativ för att utbilda människor om miljö- och klimatfrågor, bland annat Action for Climate Empowerment (ACE), som uppkommit som ett svar Paris-avtalet och Agenda 2030. ACE mål är att främja alla medborgares engagemang i klimatfrågan, genom att främja utbildning och tillgång till information, medvetenhet, allmänhetens deltagande och regionalt och internationellt samarbete (United Nations u.å.). Begreppet *environmental education*, hädanefter miljöutbildning, myntades redan på 1970-talet av UNESCO ha tre mål: (1) att öka medvetenhet om det ömsesidiga beroende som existerar mellan ekonomiska, sociala, politiska och ekologiska faktorer, både i stad och på landsbygd, (2) att tillhandahålla möjligheter att förvärva den kunskap och engagemang samt de attityder och förmågor som behövs för att skydda och förbättra miljön, samt (3) att skapa nya miljövänliga beteendemönster för individer, grupper och samhället i sin helhet (UNESCO 1975; Fedorowicz-Kruszewska 2020; McBride, Brewer, Berkowitz & Borrie 2013).

1.4.2 Den svenska klimat- och miljöpolitiken

Den svenska miljöpolitiken långsiktiga mål definieras i *Generationsmålet* - det övergripande miljömålet "som inriktar den svenska miljöpolitiken och är vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället" (Naturvårdsverket 2022, s. 5). I rapporten från Naturvårdsverket som berör de svenska miljömålen, bedöms att det generationsmålet inte kommer att uppfyllas till 2030. Särskilt miljö- och klimatpåverkan från konsumtion samt bevarande av biologisk mångfald och ekosystemens återhämtning pekas ut som områden där utvecklingen är negativ (Naturvårdsverket 2022). Likaså har, som belystes i inledningen, den nuvarande

klimatpolitiken fått skarp kritik för att öka utsläppen på kort sikt. Kommuner och regioner har en viktig roll i Sverige genomförande av Agenda 2030, där det kommunala självstyret medför stort ansvar att integrera de globala målen i grunduppdragen (SOU 2019:13). Delegationen för Agenda 2030 har fastställt att ett engagerat *ledarskap* som agerar sektorsövergripande och långsiktigt, och att agendan integreras i den ordinarie verksamheten, "för alla aktörer och inom alla sektorer", är förutsättningar för ett gynnsamt genomförande av agendan (SOU 2019:13).

1.4.3 Folkbiblioteket

Den internationella BoI-forskningen samt internationella intresseorganisationer förespråkar att biblioteket kan och bör vara en aktör i arbetet med hållbarhet. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO] och International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA] uttalar i det uppdaterade *Folkbiblioteksmanifestet* från 2022 att "the public library as a living force for education, culture, inclusion and information, as an essential agent for sustainable development, and for individual fulfilment of peace and spiritual welfare through the minds of all individuals" (IFLA-UNESCO 2022, s. 1). American Library Association [ALA], världens största biblioteksörening, antog 2015 resolutionen *On the Importance of Sustainable Libraries* som deklarerade att bibliotek har en unik position att bidra till att det omgivande lokalsamhället är hållbart, resilient och regenerativt, och 2019 antog ALA hållbarhet som en *core value of librarianship* (ALA 2015; 2019). Även den brittiska biblioteksöreningen CILIP har genom *The Green libraries Partnership* och *Green Libraries Manifesto*, som fått både nationellt och internationellt genomslag, lyft fram vikten av hållbarhetsarbete på bibliotek (CILIP u.å.a; u.å.b). IFLA var med i processen att ta fram de globala miljömålen i Agenda 2030, och startade 2016 International Advocacy Programme (IAP) för att främja bibliotekens roll i planering och implementering av Agenda 2030 och för att öka medvetenheten om de globala miljömålen hos bibliotekarier (Fedorowicz-Kruszewska 2019). Sedan några år tillbaka finns också IFLA-sektionen Environment, Sustainability and Libraries Section (ENSULIB), vars mål är att uppmuntra bibliotekarier i arbetet med att inspirera lokalsamhällen till att agera miljövänligt. Detta gör de bland annat genom att uppmärksamma gröna initiativ genom IFLA Green Library Award (IFLA u.å.)

I en svensk kontext uttrycker varken Bibliotekslagen, den nationella biblioteksstrategin eller Svensk biblioteksörening explicit bibliotekens roll i arbetet med ekologisk hållbarhet i någon större utsträckning. I kommunala

biblioteksplaner är det ovanligt med formuleringar om miljö- och klimatfrågor samt hållbarhet. Endast 11 av de 78 planer som beslutades 2020 nämner hållbarhet eller Agenda 2030 i generella termer, och i sju av dessa 11 nämns just klimatet visade Kungliga bibliotekets rapport *Trender i biblioteksplanerna 2020* (Eriksson 2021; Kungliga biblioteket, 2021). Även Åsedals (2017) resultat i *Folkbibliotek och ekologisk hållbar utveckling: En studie av Sveriges biblioteksplaner* visade att endast 58 av 200 biblioteksplaner från perioden 2009-2017 innehöll begrepp relaterade till ekologisk hållbarhet på något sätt. Trots det finns flera svenska studentuppsatser som visar på att bibliotekarier intresserar sig för och arbetar med miljö- klimat- och hållbarhetsfrågor. Bristen på styrning och generella riktlinjer på nationell nivå gör dock att arbetet ofta baseras på enskilda bibliotekariers engagemang, samt skiljer sig stort mellan olika kommuner (Olsson & Pedersen 2023; Fredriksson & Kilander 2018; Hagelin 2012; Larbring 2021). Detta kan peka på att en proaktiv roll tas av bibliotekarier, men att den i likhet med omställningsrörelsen kommer "underifrån", en slags gräsrotsrörelse inom biblioteksväsendet. Denna rörelse är intressant att undersöka vidare, då den är tillsynes osynlig i bibliotekspolitikerna på nationell nivå samt i statistik och utvärderingsprocesser.

2. Tidigare forskning och litteraturgenomgång

I följande avsnitt behandlas tidigare forskning och litteratur inom ämnesområdet. Kapitlet ger en kort överblick över hur arbetet med miljö- och klimatfrågor inom biblioteksforskningen har utvecklats sedan 1990-talet, med en start i den amerikanska gröna biblioteks-rörelsen. Därefter följer forskning som berör miljöutbildning och miljöliteracitet, fröbibliotek, svensk BoI-forskning och en avstickare till resiliens- och klimatforskning. Avsnittet avslutas med en sammanfattning.

2.1 Gröna bibliotek och hållbara bibliotek

Biblioteksfältet har intresserat sig för hållbar utveckling sedan 1990-talet, då gröna biblioteks-rörelsen började växa fram i USA. Initialt infattade begreppet gröna bibliotek främst själva biblioteksbyggnaden, och de processer som däri pågår: design och plats för byggnaden, miljövänliga byggmaterial, hållbar inredning, hållbar användning av resurser som vatten, energi och papper och återvinning av avfall och användning av giftfria städmaterial (Fedorowicz-Kruszewska 2019; Antonelli 2008; Binks, Braithwaite, Hogarth, Logan & Wilson 2014; Sahavirta 2018). Forskningen kring begreppet gröna bibliotek har alltså haft fokus på minimering av den negativa miljöpåverkan som byggnader och de processer som sker där i kan ha. Här menar Sahavirta (2018) att begreppet har en tydlig svaghet, eftersom dessa faktorer gäller alla typer av byggnader och därför inte är specifikt för just bibliotek. Aulisio (2013) argumenterar för att termen gröna bibliotek relaterar till bibliotek som främjar hållbarhet också genom utbildning och utåtriktad verksamhet. Med tiden utvecklades således en bredare definition av gröna bibliotek, där begreppet förknippas med samtliga aspekter av hållbarhet, det som också nedan benämns som hållbara bibliotek.

Begreppen gröna bibliotek och hållbara bibliotek har alltså ofta använts omväxlande i litteraturen, något som bland andra Fedorowicz-Kruszewska (2021, 2023), vars forskning haft fokus på konceptualisering av begrepp som *green libraries* och *green librarianship*, menar är problematiskt och utgör en barriär för att utveckla ett tydligt "gröna bibliotek"-koncept, både i forskningen och i implementeringen av dessa praktiker på bibliotek (Fedorowicz-Kruszewska 2021, 2023; Binks et al. 2014; Mathiasson & Jochumsen 2022; Sahavirta 2018). Detta är

ett återkommande problem inom BoI-forskningen, där flertalet begrepp har otydliga definitioner och används på olika sätt.

2.2 Miljöutbildning och miljöliteracitet

Miljöutbildning, ett begrepp som lyftes i bakgrunden, syftar till att genom förmedling av kunskap förändra människors tankesätt, attityder och medvetenhet kring miljöproblem, och på detta sätt förändra beteenden (Fedorowicz-Kruszewska 2020). Huvudmålet för miljöutbildning är i sin tur *Environmental Literacy* (miljöliteracitet), ännu ett begrepp med en oklar definition som berörs både inom BoI-forskningen och inom andra discipliner som miljökonserveration och ekosystemstudier (Fedorowicz-Kruszewska, 2020; McBride et al. 2013).

Roth definierade miljöliteracitet som ".the capacity to perceive and interpret the relative health of environmental systems and take appropriate action to maintain, restore, or improve the health of those systems" (Roth 1992, s. 10; Fedorowicz-Kruszewska, 2020). Roth (1992) delar in miljöliteracitet i tre nivåer: nominell, funktionell och operativ. Samtliga nivåer har fyra aspekter att ha hänsyn till: kunskap, kompetenser, känslor (attityder och värderingar) samt beteende (ansvar, aktivt engagemang). På den nominella nivån har en person grundläggande kunskap och medvetenhet om människans påverkan på naturen och miljön. För att uppnå den funktionella nivån krävs förutom en bredare medvetenhet också en förmåga att värdera och analysera information, bilda och uttrycka åsikter samt ändra på beteenden. För en operativ nivå krävs dessutom, bland annat, en djupare förmåga att bedöma mänsklig påverkan på naturen, en vilja och förmåga att ta individuellt ansvar för att motverka miljöförstöring, aktivt engagemang för miljön både lokalt och globalt, erkännande av de inbördes relationer som finns mellan allt som lever samt en beredvillighet att ge upp privilegier (Roth 1992; Fedorowicz-Kruszewska 2020).

Roths arbete har utvecklats i en rad olika ramverk för miljöliteracitet, som alla innehåller liknande element som grundläggande kunskap om relevanta begrepp, medvetenhet om miljörelaterade problem och förmågor och beteenden som motverkar och/eller löser dessa problem (McBride et al. 2013). McBride et al. (2013) lyfter också att en miljöliterat person har välutvecklade miljömässiga värderingar, och är kapabel att översätta dessa värderingar till handling. Fedorowicz-Kruszewska (2020) menar att för att miljöutbildning ska vara så effektiv som möjligt, bör den implementeras i både formell och informell

utbildning. Miljöutbildning är alltså en kontinuerlig process som inte enbart kan kopplas till skolan, utan något som bör pågå hela livet.

Fedorowicz-Kruszewska (2020) definierar i sitt arbete med att konceptualisera miljöutbildning biblioteksarbetet i tre huvudsakliga komponenter: människor, artefakter och processer. Komponenten *människor* innefattar de aktiviteter som berör de anställda: arbetsuppgifter och kompetensutveckling, som workshops och föreläsningar eller att bedriva en stadsodling i anslutning till biblioteket. *Artefakter* omfattar gröna samlingar, som miljöhyllor eller miljövänliga påsar. *Processer* omfattar de aktiviteter som vänder sig till användare som informationsförmedling, utställningar, olika typer av workshops, fröbyten, samt hållbar förvaltning och samarbete med externa aktörer.

En bok som varit tongivande inom den gröna biblioteksrörelsen är Millers (2010) *Public Libraries Going Green*. Den är i grunden en guidebok för bibliotek som vill bli gröna, där Miller lyfter allt från belysning och pappersanvändning till fjärrsträdgårdar. Miller identifierar två olika roller som bibliotek kan ta: miljöutbildare (environmental educator) och miljöledare (environmental leader). Miller drar paralleller mellan informationslitteracitet och miljölitteracitet, och menar att biblioteket i rollen som miljöutbildare kan påverka det omgivande lokalsamhället genom skapa miljömedvetna människor som översätter sin kunskap till miljövänliga beteenden (Miller 2010). Som miljöledare kan biblioteket verka som en förebild i lokalsamhället genom att övergå till miljövänliga vanor och samarbeta med lokalsamhället (Miller 2010).

Fröbibliotek är i forskningen ett vanligt återkommande exempel på aktiviteter med koppling till miljöutbildning som folkbibliotek ägnar sig åt. Fedorowicz-Kruszewska (2020) ser fröbyten som en process som involverar användarna, tillsammans med aktiviteter som bland annat "do it yourself"-workshops, utställningar och workshops om stadsodling och miljömedvetenhet, barnaktiviteter och "eco-reading camps". Även Devine och Appleton (2023) beskriver utlåning av fröer och andra aktiviteter relaterade till odling och matförsörjning som effektiva sätt att arbeta med miljöutbildning.

Hauke (2018) menar att praktiska aktiviteter som dessa är viktiga, eftersom de ger användare en möjlighet till att lära och öka sin medvetenhet utan att vara begränsade till teoretiska studier, helt i linje med den grundpelare i Agenda 2030 som säger att ingen människa ska lämnas utanför (Hauke 2018). Hauke menar också att dessa tjänster är en reaktion på det ökade behovet av fysiska

mötesplatser och möjligheterna att lära sig genom "do it yourself". Aktiviteter som bland annat fröbyten, föreningar folkbibliotekens grunduppdrag med miljö- och hållbarhetsfrågor, och breddar föreställningen av folkbibliotekets roll gentemot både invånare och politiker som en plats för mer än bokutlåning (Hauke 2019).

2.3 Fröbiblioteket som fenomen

Litteraturen som behandlar fröbibliotek som fenomen består till stor del av beskrivande fallstudier skrivna av yrkesverksamma vid främst Nordamerikanska bibliotek, som beskriver de praktiska aspekterna av att starta och driva fröbibliotek (Alger, Jonkel & Bray 2014; Clegg & Storms 2023; Anderson 2021; Weak 2014; Desa, 2016). Dessa fallstudier visar på en stor variation i hur fröbiblioteken startas, drivs och fungerar. På vissa bibliotek är fröbiblioteket mer avancerat, där användarna lånar fröpåsar med sitt lånekort, och fröbiblioteket har klassificerats och fått bibliografiska poster i bibliotekssystemet, bland annat med fördelen att ha tillgång till lånestatistik (Anderson 2021; Alger, Jonkel & Bray 2014). På andra bibliotek är upplägget betydligt enklare, som på Mountain View Public Library där de i uppstarten av fröbiblioteket hade en Tupperware-burk, och där användare själva fyller i en lista med namn och vilka frön de lånat (Weak 2014). Upplägget på Everett Public Library är någonstans där emellan, med en gammal kortkatalog som förvaring, och fem fria lån per person och år (Clegg & Storms 2023). Anderson (2021) poängterar att ett fröbibliotek kan se ut på många olika sätt, från just en enkel låda med fröer till en katalogiserad samling. Det kan enkelt skraddarsys för de förutsättningar som finns på biblioteket, och efter de behov som finns i lokalsamhället, och på så sätt är fröbiblioteket en aktivitet att testa, med låga omkostnader men med potential för goda resultat (Anderson 2021).

Även motiven för att starta och driva fröbibliotek varierar - som att erbjuda tillgång till fröer och sänka trösklarna till odling, fokus på att bevara den biologiska mångfalden eller ovanliga lokala sorter, öka engagemanget i lokalsamhället och tillhandahålla en plats för praktiskt lärande (Alger, Jonkel & Bray 2014; Clegg & Storms 2023; Anderson 2021; Weak 2014). Både Anderson (2021) och Alger, Jonkel och Bray (2014) definierar ett antal faktorer som avgörande för att framgångsrikt starta och driva ett fröbibliotek, som tillgång till plats, bra marknadsföring och möjlighet att involvera lokalsamhället. Alger, Jonkel och Bray betonar också viljan att tänka utanför boxen när det gäller vad ett bibliotek är och hur det förändras - fröbiblioteket representerar en ny typ av tjänster. Anderson (2021) lyfter att det finns stora möjligheter att koppla

programpunkter och aktiviteter till fröbiblioteket - som plant- och sticklingsbyten, föreläsningar om olika närliggande ämnen och samarbeten med organisationer, skolor, föreningar och företag.

Rupchan (2023) beskriver i sin översiktsartikel på liknande sätt fröbibliotekens kontext, men poängterar också att mycket av litteraturen är av praktisk och beskrivande natur av enskilda fröbibliotek och att väldigt lite formell forskning finns om fröbibliotek och dess potential. Det är främst folkbibliotek som behandlas i forskningen, men en liten del behandlar på liknande sätt fröbibliotek och dess form och funktion vid akademiska bibliotek (se Ingalls 2017, 2021; Dean & Mezick 2020).

I "Seed libraries: Sowing the Seeds for Community and Public Library Resilience" undersöker Peekhaus (2018), genom intervjuer med bibliotekarierna på amerikanska folkbibliotek fröbibliotekets uppkomst, hur de fungerar och hur de kopplas till bibliotekets traditionella uppdrag och funktion. Precis som Anderson (2021) finner Peekhaus att det finns variationer i hur fröbiblioteken fungerar när det gäller omfattning, regler, budget och syfte. Peekhaus menar att fröbibliotek "offer a novel approach to foregrounding public libraries as active and progressive agents for change in their local communities" (Peekhaus 2018, s. 282), och är en innovativ form av tjänst som är nära kopplad till bibliotekets traditionella kärnvärden som tillgång till information, livslångt lärande, bevarande av kulturarv och samhällsengagemang. Fröbibliotek erbjuder en form av infrastruktur för bevarande och delande av lokal empirisk kunskap, är ett billigt sätt att öka bibliotekets relevans för och engagemang i lokalsamhället och kan bidra till lokal resiliens och människors känsla av autonomi (Peekhaus 2018). Winberry och Potnis (2021) beskriver baserat på Peekhaus studie fröbibliotek som en form av social innovation som uppmuntrar medborgerligt engagemang genom interaktion med användarna. Sociala innovationer har en viktig samhällsroll menar Winberry och Potnis (2021), eftersom de är drivkrafter för förändring, och därför kan främja utveckling som annars inte skulle ske.

Singh, Mehra och Sikes (2022) lyfter fröbiblioteket som ett exempel på initiativ på amerikanska landsbygdsbibliotek, för att med jordbruk som utgångspunkt öka engagemanget och möta lokalsamhällets behov. De bibliotek som medverkade i studien upplevde att fröbiblioteket bidrog med ökad mängd besökare till biblioteket, bevarande av kulturarvssorter och ökat engagemang, med en känsla av gemenskap kring fröbiblioteket. Utmaningarna upplevdes som relativt få -

främst lågt deltagande och en brist på användare som lämnade tillbaka fröer, som delvis kopplades till obefintlig marknadsföringsbudget (Singh, Mehra & Sikes 2022).

Fröbibliotek är inte ett fenomen som finns exklusivt på folkbibliotek. Utanför BoI-fältet finns forskning på fröbiblioteket som en del av alternativa frösystem. I "Civic seeds: new institutions for seed systems and communities—a 2016 survey of California seed libraries" beskriver Soleri (2018) fröbiblioteket som ett semi-formellt frösystem - alternativ, icke-kommersiell frödelning som går utanför den egna sociala sfären genom någon form av institution. I studien var 67% av undersökta fröbibliotek i Kalifornien placerade på just folkbibliotek, och 44% av respondenterna var anställda på folkbibliotek - från förste bibliotekarie till deltidsanställda (Soleri, 2018). Soleris studie undersöker genom intervjuer med 48 föreståndare bland annat hur fröbiblioteken förvaltas och vilka värderingar och mål som ligger bakom verksamheten. För de fröbibliotek som drivs på folkbibliotek, uppgav en majoritet att uppmuntra till delningskultur var ett primärt mål. Andra mål som uppges i studien är att bevara mångfald och göra frön mer tillgängliga, antingen som ett mål i sig eller som ett sätt att uppnå andra mål som matsuveränitet eller bättre hälsa. De flesta lånade ut fröer utan krav på någon form av registrering, men trots det uppgav flera att just utlåning och framförallt den utsträckning som fröer lämnades tillbaka var den främsta indikatorn på framgång för fröbiblioteken, en faktor som återkommer också i mitt material.

Flera amerikanska studier lyfter fröbibliotek i relation till mat och hälsa. I en kvantitativ studie med 401 svarande bibliotek, var fröbibliotek eller fröbyten, efter informationsresurser med temat mat eller näringslära, den näst vanligaste samlingen kopplad till mat, då 46% av biblioteken svarade att de hade eller hade haft fröbibliotek (Peritore, Lenstra & D'Arpa 2024). I "Food Justice in the Public Library" lyfter Lenstra och D'Arpa (2019) hur amerikanska folkbibliotek arbetar med maträttvisa bland annat genom gemensamma odlingar (community gardens), trädgårdskurser och fröbibliotek. I studien kopplas fröbiblioteket och omgivande aktiviteter till både hälsofrämjande, maträttvisa och community building. Lenstra och D'Arpa (2019) menar att bibliotek och bibliotekarier har en unik position, där varken biblioteket som plats eller den tillgång till information som erbjuds där kan underskattas. Den samhällskontext som amerikanska bibliotek verkar i, där uppskattningsvis en av åtta amerikaner inte har tillräcklig tillgång till näringsrik mat (D'Arpa, Lenstra & Rubenstein 2020), skiljer sig på många sätt från den

svenska, men de senaste årens inflation och ökade matpriser har lyft dessa frågor även i Sverige, något som återkommer i det empiriska materialet.

Fröbibliotek har i litteraturen en nära koppling till andra icke-traditionella samlingar, utlåningspraktiker och "do it yourself"-aktiviteter. En studie av tyska folkbibliotek från 2020 fann att 30 av 54 medverkande bibliotek tillhandahöll verktyg för att främja hållbarhet bland användarna, framförallt handlade det om verktyg för att mäta elanvändning och på så sätt hjälpa användarna att minska sin elkonsumention i hemmet (Beutelspacher & Meschede 2020). Likaså fann en amerikansk studie från 2023 att 75% av tillfrågade bibliotekarier uppgav att deras bibliotek hade föremål utöver böcker till utlåning (Devine & Appleton 2023). Trädgårdsredskap, verktyg, cyklar, symaskiner, fiskeredskap, musikinstrument och till och med odlingsbäddar är exempel på saker som lånas ut av bibliotek (Aldrich, Benton, Schaper & Scherer 2013; Townsend 2014; Ingalls 2021; Williams, Charney & Smith 2015; Lenstra & D'Arpa 2019; Antonelli 2008). På finska bibliotek finns utöver sportutrustning, grillar och cyklar även säsongsbiljetter till sportevenemang, konserter och utställningar att låna (Pötsönen, Sonkkanen & Sahavirta 2020). Aldrich, Benton, Schaper & Scherer (2013) kallar detta "enhanced tradition": program och samlingar som utökar bibliotekets kunskapsuppdrag till kinestetiskt, praktiskt lärande (hands-on).

Antonelli menar i "The green library movement: an overview and beyond" att både fröbibliotek och annan icke-traditionell utlåning är en "post-peak-oil type library service" som redan existerar och som kan komma att bli en viktigare del av folkbibliotekets uppdrag i framtiden, så som Slone (2010) beskriver bibliotekens framtid i en värld utan olja (Antonelli 2008, s. 8, Slone 2010). Antonelli blickar också framåt i "The Public Library's Role in the Transition Towns Movement", där hon kopplar samman fröbibliotek och fröbyten med det som inom Transition Towns-rörelsen kallas för *reskilling workshops*, där traditionella metoder för att till exempel odla, stoppa strumpor eller ha bikupor utgör en vanlig aktivitet (Antonelli 2012; Barry 2012). Transition Towns är ett från början brittiskt gräsrotsinitiativ som fokuserar på att bygga resiliens i lokalsamhällen för att möta utmaningar som klimatförändringar, "peak-oil", och ekonomiska kriser kan föra med sig. Rörelsen har sju principer, som i flera fall kan sägas stämma väl överens med biblioteksväsendets grundprinciper: öppenhet och inkludering, tillgång till information, möjliggöra delande och nätverkande, inre och yttre omställning. Antonelli lyfter att många folkbibliotek redan, utan att använda begreppet,

erbjuder en motsvarighet till reskilling workshops, som just frö- och plantbyten, och återbruks- eller lagningsworkshops (Antonelli 2012).

2.4 Den svenska BoI-forskningen

Den svenska BoI-forskningen har inte i någon större utsträckning intresserat sig för klimat- miljö och hållbarhetsarbete på folkbiblioteken. Den litteratur som finns är främst studentuppsatser på kandidat- och masternivå, som på olika sätt berör ämnet. I en svensk kontext finns ingen forskning som berör fröbibliotekets potentiella roll på folkbibliotek. Fröbiblioteket nämns i två studentuppsatser som en del av arbetet med miljöfrågor, men djupare undersökningar om hur de fungerar eller vilka motiv som ligger bakom på svenska bibliotek har inte hittats.

Flera studentuppsatser berör de styrdokument som påverkar bibliotekens arbete med dessa frågor. Åsedal (2017) undersöker som nämndes i inledningen förekomsten av ekologisk hållbar utveckling i svenska biblioteksplaner. Fredriksson och Kilander (2018) undersöker kopplingen mellan tre biblioteks arbete för hållbar utveckling med formuleringar i kommunala styrdokument. Olsson och Pedersen (2023) undersöker hur förväntningarna på ett nytt bibliotek med uttalat hållbarhetskoncept ser ut. Nilsson (2021) diskuterar hur bibliotek arbetar med Agenda 2030, och finner att "det pratas mycket litet om Agenda 2030 hos utvalda respondenter" (Nilsson 2021, s. 32).

Hagelin (2012), Larbring (2021) och Olsson (2018) undersöker bibliotekens yttre miljöarbete från olika utgångspunkter. Larbring (2021) innefattar samtliga tre hållbarhetsdimensioner i sin studie, som visar att personligt intresse hos bibliotekspersonal är en viktig faktor för det praktiska arbetet med hållbar utveckling, och att riktlinjer och policys generellt saknas men efterfrågas. Hagelin (2012) undersöker hur tre bibliotek arbetar med att tillgängliggöra miljöinformation - hur arbetet ser ut och vilka argument som ligger till grund för arbetet. Även Hagelin finner att det egna engagemanget hos personalen är en viktig faktor, och att demokratiska rättigheter och bildning ses som argument för verksamhetens existens. Olsson (2018) undersöker genom en fallstudie användarens inställning till bibliotekets ekologiskt hållbara arbete och tjänster genom att undersöka hur användarna uppmärksammar och använder ett biblioteks miljöhylla.

Svedberg och Wermes (2022) kvalitativa studie undersöker hur bibliotekarier uppfattar de förutsättningar som finns för att arbeta med hållbar utveckling på

bibliotek. Resultatet visar att de medverkande bibliotekarierna ansåg att förutsättningarna var relativt goda, men att arbetet hade mycket utvecklingspotential. Även Svedberg och Wermes (2022) resultat pekar på att individuella bibliotekariers engagemang är av vikt för att detta arbete ska utföras. Axelsson (2022) undersöker tyska gröna bibliotek, och hur bibliotek genom sin lokala förankring potentiellt kan vara en resurs i klimatarbetet genom att skapa förståelse för klimatförändringar genom informationsförmedling och aktiviteter. En sådan aktivitet är fröbibliotek, som även i detta sammanhang kopplas samman med närliggande teman som återbruk och verktygsbibliotek. Axelsson lyfter också att de tyska bibliotekens miljö- och klimatarbete inte främst baseras på de anställdas egna expertis, utan på kunskapen som finns i det omgivande lokalsamhället. Axelsson (2022) menar att enkla åtgärder som till exempel fröbibliotek kan illustrera bibliotekets potential som en resurs i samhället där den lokala förankringen och förmågan att koppla samman invånare med kunskap genom både traditionella och icke-traditionella metoder är vital.

Brandels och Forsström (2021) undersöker vilka metoder bibliotek använder för att främja miljölitteracitet, där resultatet visar att bibliotek använder många olika metoder, som främst kretsar kring att främja anknytning till naturen. Hos de medverkande biblioteken nämns fröbibliotek som en del i ett större sammanhang som också innefattar bland annat sticklingsbyten, makerspace, miljöhörna, kläd- och leksaksbyten, föreläsningar med olika teman kopplade till miljö- och klimat samt utlåning av verktyg som bormaskiner, elmätare och cyklar. Även Brandels och Forsström (2021) finner att arbetet påverkas av bristande styrning, men menar att denna brist på direktiv också kan leda till en flexibilitet där det finns utrymme att testa sig fram och som kan leda till en slags prestigelöshet, en "learning by doing"-process som kan anpassas till verksamheten och de upplevda behoven.

I en uppsats från Sveriges Lantbruksuniversitet SLU undersöker Haglund (2021) hur det gröna biblioteket som urban allmänning har potential att kan bidra till människors lärande och välfärd och bidra till en hållbar resursfördelning. Studiens resultat pekar bland annat på att det finns potential att bidra till utbyte av och skapande av lokal kunskap samt socialt och kulturellt kapital genom ökad interaktion mellan invånare och samhälle och bidra till att skapa starkare relationer med naturen.

2.5 Resiliens- och klimatforskning

Litteraturgenomgången avslutas med en kort avstickare till forskning som inte faller inom ovanstående kategorier men som ändå har bäring på denna studie. Detta forskningsområde är väldigt stort och innefattar många discipliner, därför kommer detta avsnitt endast fungera som en snabb inblick i en liten del av ämnesområdet som har betydelse för denna studie. BoI-forskningen som behandlar resiliens är begränsad men berör i huvudsak två spår: bibliotekens förmåga att klara utmaningar vid kris och andra samhällsförändringar (se bland annat Garnett 2021; Lee 2023; Jankowska & Marcum 2010) och bibliotekens roll i att bidra till samhällelig resiliens i omställningen (Grace & Sen 2013). Det är främst det sistnämnda spåret som är intressant för denna studie.

Bibliotekets roll i de strategier som det lokala samhället behöver tillägna sig för att bygga resiliens i en värld förändrad av klimatförändringar, förlust av biologisk mångfald och matosäkerhet är fokus för Grace och Sen (2013). De menar att om resiliens är ett användbart koncept för lokala samhällen, så är det av vikt för folkbibliotek, vars uppgift är att gagna lokalsamhället. Grace och Sen lyfter vikten av den informella kommunikation som sker mellan användare och bibliotekspersonal som viktig för att bygga tillit och överbrygga de gränser som finns mellan dessa (Grace & Sen 2013). Edwards (2018) undersöker hur bibliotek genom att använda den kapacitet och de styrkor som finns i lokalsamhället kan bidra både till hållbar utveckling och med värde till biblioteket.

Forskningen kring klimatkommunikation är ett stort och växande område, och att beskriva detta område ingående ligger utom ramen för denna uppsats. Huvudsakligen två studier har haft betydelse för denna uppsats. Wamsler och Bristow (2022) undersöker kopplingen mellan klimatförändringen och sinnet, där det mänskliga sinnet ses som både ett hinder för och en källa till förändring. Moser och Dilling (2007) reder ut myter som omringar klimatkommunikation och förändringsprocesser.

2.6 Sammanfattning

Sammanfattningsvis är forskningen som relaterar till grönt biblioteksarbete ett relativt nytt forskningsområde, särskilt i en svensk kontext. Forskningen är dock i stort överens om att bibliotek bör arbeta med hållbarhetsfrågor, och att biblioteken är viktiga aktörer i klimat- och miljöfrågor i sitt lokalsamhälle (Sahavirta 2012; Fedorowicz-Kruszewska 2019; Miller 2010; Antonelli 2012; Hauke 2018). Biblioteken kan ha flera roller i klimat- och miljöarbetet - som förebilder i

lokalsamhället, med miljövänliga vanor och praktiker och som utbildare och genom att tillgängliggöra information (Miller 2010). En stor del av forskningen rör just *miljöutbildning* och *miljölitteracitet* - som lyfts fram som aktiviteter med bäst effekt om de appliceras både i formella och informella utbildningssammanhang.

När det gäller fenomenet fröbibliotek består litteraturen främst av fallstudier i en nordamerikansk kontext. I forskningen har fröbiblioteket undersökts inom BoI-fältet, men också inom andra discipliner som antropologi och forskning kopplat till agrikultur. Fröbiblioteket kopplas i litteraturen ofta till aktiviteter som makerspace, utlåning av verktyg, klädbytdagar och lagningsworkshops samt stadsodling och odling på bibliotek. I den amerikanska forskningen och på amerikanska bibliotek finns också ett nära samband mellan fröbibliotek och begrepp som matförsörjning och maträttvisa. I en svensk kontext finns ingen forskning som berör fröbibliotekets roll på folkbibliotek. Fenomenet berörs kortfattat i ett par studentuppsatser som som en del av ett yttre miljöarbete, men djupare undersökningar om hur de fungerar eller vilka motiv som ligger bakom på svenska bibliotek har inte hittats.

3. Teoretiska perspektiv

För att undersöka fenomenet fröbibliotekets funktioner och potentiella påverkan på både biblioteket och det omgivande lokalsamhället är det användbart med en form av "grön" teoretisk utgångspunkt som grundar sig i BoI-forskning. Som teoretisk utgångspunkt har därför den konceptuella hållbarhetsmodell (häriifrån kallad *Hållbarhetsmodellen*) som Mathiasson och Jochumsen (2022) utarbetat använts. Den identifierar i BoI-forskningen fyra återkommande logiker bakom hållbarhetsarbete, och kan bidra med att tydligt identifiera fröbibliotekets potentiella funktion både inom biblioteket och i lokalsamhället. För att förstå hur folkbibliotek kan arbeta lokalt med globala frågor är det också intressant att se på folkbibliotek som en del av den *sociala infrastrukturen*, och hur biblioteket i denna roll kan bidra till resiliens på både personlig och samhällelig nivå.

3.1 Hållbarhetsmodellen

Hållbarhetsmodellen täcker fyra dimensioner av hållbarhet och hållbar utveckling i relation till biblioteken som Mathiasson och Jochumsen (2022) identifierat i litteraturöversikten "Libraries, sustainability and sustainable development: a review of the research literature". Dessa fyra aspekter är ekonomisk, social, ekologisk och kulturell hållbarhet - alltså en utvidgad modell av hållbarhetsdimensionerna i Agenda 2030. I modellen identifieras fyra logiker som Mathiasson och Jochumsen förklarar som "the reasons or intentions that cause a particular set of beliefs or actions" (Mathiasson & Jochumsen 2022, s. 1292). Dessa fyra logiker, *legitimitet*, *optimering*, *demonstration* och *transformation*, kan ses som fundamenten i arbetet med hållbarhetsfrågor på bibliotek.

Legitimitet berör framställningen av biblioteket som hållbart inför intressenter, att använda hållbarhet som en form av marknadsföring inför besökare, politiker, tjänstemän, där transparens är viktigt för att explicit uttrycka intern och extern motivation till arbetet. I denna studie är det främst programverksamhet och tjänster som analyseras, men legitimitet berör också byggnader och praktiker. Legitimitet är centralt för all biblioteksverksamhet menar Mathiasson och Jochumsen, och det är viktigt att koppla bibliotekets verksamhet och interna strategi till externa hållbarhetsplaner.

Optimering handlar om att ta tillvara på befintliga resurser och nyttja dem på bästa sätt. Detta berör materiella resurser som lokaler, plastpåsar och

pappersanvändning, men också arbetsflöden, tjänster och programverksamhet. Optimering handlar om att utnyttja resurser på bästa sätt, både utifrån ekonomiska och ekologiska dimensioner, helt enkelt "doing more with less".

Demonstration är kopplat till bibliotekets roll som en god förebild. Genom att agera som informationsförmedlare och folkbildare kan biblioteket både förmedla information och ge verktyg och utrymme för att omsätta information till handling. Både verksamhet, lokaler och personal är viktiga för att demonstrera detta.

Transformation innefattar biblioteket som en institution som kan verka för samhälllig förändring och som en utjämnande faktor i lokalsamhället. Biblioteket och dess personal behöver inta en aktiv roll - röra sig från att vara ett "grönt bibliotek" till att verka för förändringar både hos lokalsamhället och besökare. Potentialen för transformation är en central faktor bakom samhälllig resiliens. Transformation och demonstration är nära sammankopplade, då båda innefattar biblioteket som förebild och inspiratör - inte bara genom att tillhandahålla information utan också aktivera information - genom detta uppmuntra samhällen och invånare till *handling*.

Dessa fyra logiker hänger alla delvis samman och leder tillsammans till ett holistiskt synsätt på hållbarhetsarbete, där *proaktiv* handling lyfts fram som en avgörande komponent (Mathiasson & Jochumsen 2022). De fyra logikerna kommer att beröras i olika stor utsträckning, likaså de olika dimensionerna av hållbarhet. Det är dock inte möjligt att helt separera de olika dimensionerna. Genom att analysera fröbiblioteket och de omgivande aktiviteter som det är en del av, kan fröbibliotekets olika funktioner synliggöras inte bara i relation till miljö- och klimatfrågan, utan till samtliga aspekter av hållbarhet.

3.2 Folkbiblioteket som social infrastruktur

För att titta på hur folkbibliotek kan arbeta lokalt med globala frågor är det också intressant att se på folkbibliotek som en del av den *sociala infrastrukturen*. I *Palaces for people* beskriver Klinenberg (2018) hur den sociala infrastrukturen kan ha en roll i att motverka och dämpa olika samhällsutmaningar och bidra till samhälllig och personlig resiliens. Infrastruktur är en ofta osynlig komponent i våra vardagsliv, tills den fallerar. När vi tänker på infrastruktur, tänker vi ofta på vägar, avloppssystem eller fiberkablar, så kallad hård infrastruktur. I många fall är det också hård infrastruktur som är i fokus som skydd mot naturkatastrofer och klimatförändringens konsekvenser - som dammar, dagvattensystem eller vallar.

Det händer dock att denna nivå av infrastruktur fallerar - elnätet slutar fungera, brunnar svämmar över och tågen står stilla. Det är oundvikligt att detta händer, och det är då som den sociala infrastrukturen har betydelse som arenor för medborgerligt engagemang och socialt samspel (Klinenberg 2018; Vårheim 2017). Social infrastruktur tillhandahåller platser och sammanhang för socialt deltagande, och är inte bara viktiga för stadsdelar eller lokalsamhällen, utan är också för enskilda personer till hjälp för att dämpa olika problem, som till exempel ensamhet (Klinenberg 2018). Det är alltså inte bara i krislägen utan också i det vardagliga livet som social infrastruktur är viktig, då det både gör samhällen tryggare och gör dem mer förberedda på att hantera framtida utmaningar (Klinenberg 2018; Vårheim 2017).

Biblioteket är bland de viktigaste former av social infrastruktur som finns menar Klinenberg, men är också undervärderad och inkluderas sällan i samband med byggandet av socialt kapital (Klinenberg 2018) trots att bibliotekssektorn är benägen att förändras för att uppfylla de krav som det omgivande samhället ställer (Hansson 2010). Vårheim (2017) menar att öppna opartiska institutioner, som erbjuder jämlika tjänster, inte bara genererar förtroende för institutionen, utan också bygger förtroende i allmänhet. Det är genom fysiska möten mellan människor som socialt kapital byggs, och det kräver platser där människor kan träffas, som parker, kvartersbutiken eller bibliotek. Det är dock inte enbart tillgång till en fysisk plats som gör att biblioteket fungerar som en social infrastruktur, utan också de programverksamheter som bibliotek anordnar, som genom inkludering och öppenhet främjar sociala band genom att besökare möts (Klinenberg 2018; Aabø & Audunson 2012).

En robust social infrastruktur föder alltså kontakt, samarbete och trygghet i lokalsamhällen (Klinenberg 2018). Biblioteket har potential som en mötesplats över gränserna, där olika kulturella, etniska, generationella och sociala grupper kan mötas och utveckla medborgerliga förmågor (Aabø & Audunson 2012). Hansson (2012) menar att det är i människors lokala strävan efter sammanhang, trygghet och mening som folkbiblioteket har sin bakgrund och yttersta uppgift, vilket också talar för synen på biblioteket som social infrastruktur.

4. Metod

I detta kapitel beskrivs de metoder som använts för studien, huvudsakligen intervjuer och tematisk analys. Uppsatsen empiriska material består av kvalitativa intervjuer med åtta yrkesverksamma informanter på folkbibliotek i hela landet, samt personlig kommunikation via mejl. Detta avsnitt innehåller en redovisning över urval av deltagare, intervjuernas genomförande samt en presentation av informanterna. Sedan följer ett avsnitt om analysarbetet, och avsnittet avslutas med forskningsetiska överväganden och metoddiskussion.

Utöver intervjuer har en digital kartläggning genomförts för att få en bild av hur utspritt fenomenet fröbibliotek är på svenska folkbibliotek. Genom att söka på "fröbibliotek" på Google samt som hashtag på Instagram identifierades initialt 21 biblioteket i sökandet efter informanter (se vidare *Avgränsningar och urval*). I ett senare skede kompletterades kartläggningen och totalt 54 bibliotek som har eller har haft fröbibliotek identifierades. Fenomenets säsongsbetonade natur försvårar identifieringen av aktiva fröbibliotek. Denna kartläggning syftar endast till att ge en bild av fenomenets ungefärliga spridning i Sverige (se bilaga 1).

För att bättre förstå hur människor resonerar kring klimat- och miljöomställningen har två rapporter som behandlar människors liv i omställningen använts. Rapporten *Klimatomställningen och det goda livet* sammanställdes 2011 av forskare vid Göteborgs universitet och Chalmers Tekniska Högskola på uppdrag av Naturvårdsverket för att undersöka om livsstilsförändringar som är gynnsamma för klimatomställningen också kan vara gynnsamma för människors välbefinnande (Holmberg, Larsson, Nässén, Svenberg & Andersson 2011). Även Wolrath Söderbergs (2021) rapport *Tankestrukturer som hindrar omställning – och hur vi kan överkomma dem* för Miljömålsberedningen har använts för att bättre förstå på vilka sätt människor har svårt att ställa om och vilka initiativ som kan ha potentiell effekt. Rapporterna har använts i relation till empirin för att ge stöd till de resonemang som förs.

4.1 Intervjuer

Genom kvalitativa intervjuer avses att få ett lokalt perspektiv på hur svenska folkbibliotek kan arbeta med hållbarhetsfrågor, precis så som klimat- och miljöfrågan ofta framställs - ett globalt problem som behöver lokala initiativ. Eftersom studien syftar till att undersöka de funktioner fröbibliotek kan ha är

informanternas uppfattningar och lokala förhållanden viktiga, inte minst då tidigare forskning visar att många bibliotekariers engagemang i klimat- och miljöfrågor motiveras av eget intresse snarare än ett tydligt uppdrag. Den kvalitativa intervjun passar för att utforska informantens erfarenheter, tankar och känslor (Trost 2010). Kvalitativa intervjuer kan vara mer eller mindre strukturerade, i denna studie har semistrukturerade intervjuer använts. Vid intervjuerna användes en intervjuguide (se bilaga 2), med öppna frågor för att ge informanterna utrymme att berätta relativt fritt. Alla frågor ställdes inte vid samtliga intervjuer, och i vissa fall uppkom följdfrågor utöver de i intervjuguiden. Ibland gavs alternativ ifall informanten inte förstod frågan eller behövde lite hjälp (dessa redovisas i kursiv stil i intervjuguiden). Detta undveks i möjligaste mån för att inte påverka svaren.

Avgränsning och urval

För denna studie har ett strategiskt urval använts - alltså att forskaren söker efter och väljer deltagare som är mest relevanta utifrån forskningsfrågorna (Trost 2010). För att kunna undersöka klimat- och miljöarbete på svenska folkbibliotek med fenomenet fröbibliotek som utgångspunkt blev förekomsten av fröbibliotek det kriterium utifrån vilket bibliotek valdes. Genom webbsidor, inlägg i sociala medier och tidningsartiklar identifierades initialt 21 bibliotek, som kontaktades. En svårighet med denna metod var att utröna om fröbiblioteken fortfarande var aktiva, så en intervjuförfrågan skickades till samtliga 21 bibliotek. Eftersom det i de flesta fall inte gick att utröna en särskild person som var kopplad till fröbiblioteket, skickades förfrågan till bibliotekens funktionsmejl. I ett fall identifierades särskilda ansvariga, i detta fall skickades förfrågan direkt till personerna. Tio bibliotek svarade positivt på frågan och av dem valdes åtta ut för intervju, då två bibliotekarier var villiga att ställa upp, men ansåg sig ha för lite kunskap om ämnet. Två biblioteket svarade att de hade haft men inte längre hade fröbibliotek och avböjde därför. Ett svarande bibliotek hade fröbibliotek, men det administrerades helt och hållet av en besökare. Resterande tillfrågade bibliotek svarade inte alls.

Intervjuerna genomfördes mellan den 21 februari och den 13 mars 2024, och tog cirka 40-60 minuter. Inför intervjuerna gavs informanterna information om studiens syfte och samtycke till deltagande (se bilaga 3). Då informanterna var spridda över hela landet, skedde intervjuerna via kommunikationsverktyget Zoom. LU Zoom tillhandahålls via Lunds universitet och hanteras på servrar inom EU och är därför GDPR-säker (Lunds universitet 2023). Intervjuerna spelades med informanternas samtycke in via Zoom och sparades lokalt. Intervjuerna

transkriberades sedan med hjälp av StoryToolkitAI, ett filmredigeringsprogram som också transkriberar ljud från videofiler. Programmet installeras och används lokalt på användarens dator, och är alltså kompatibelt med dataskyddsförordningen (GitHub 2024). Efter den initiala transkriberingen genomgick transkriberingarna korrekturläsning genom manuell avlyssning och korrigerings. Efter intervjun fick informanterna möjlighet att godkänna eventuell citering samt möjligheten till följdfrågor i efterhand via mejl.

Presentation av informanter

Nedan följer en kortfattad presentation av informanter och bibliotek. Samtliga informanter arbetar med fröbiblioteket, men de huvudsakliga arbetsuppgifterna ligger inom andra delar av verksamheterna. De medverkande biblioteken är geografiskt spridda över hela Sverige och storleken på biblioteken varierar, från stadsbibliotek i större stad till filial på landsbygden. Vid benämningar av olika typer av bibliotek, har informantens egna ord i stort utsträckning använts.

Informant A arbetar som biblioteksassistent på ett filialbibliotek i en mindre kommun. Där finns ett huvudbibliotek, en filial och en bokbuss. I orten där filialbiblioteket finns är det färre än 2000 invånare. Informanten var initiativtagare till att starta fröbiblioteket, som finns både på huvudbiblioteket och på filialen. Biblioteket har haft fröbibliotek sedan 2022.

Informant B arbetar som bibliotekarie på stadsbiblioteket i en större svensk stad, och är huvudansvarig för fröbiblioteket. Biblioteket har utöver huvudbiblioteket cirka tio stadsdelsbibliotek. Kommunen har cirka 160 000 invånare, varav cirka 110 000 i tätorten. Biblioteket startade de första fröbiblioteken 2015 på sex av stadsdelsbiblioteken, och 2016 startades det på huvudbiblioteket. Samtliga stadsdelsbibliotek samt biblioteksbussen i kommunen har nu fröbibliotek.

Informant C arbetar som bibliotekarie på ett större bibliotek i ett stadsdelsområde i en svensk storstad. Stadsdelen har cirka 60 000 invånare. Fröbiblioteket startades 2019 i samband med att hela biblioteksverksamheten arbetade med Agenda 2030. Biblioteket ligger placerat i ett kulturhus med verksamheter som kulturskola och café.

Informant D arbetar extra som biblioteksassistent på biblioteket i centralorten i en mindre kommun, där det finns sammanlagt fyra bibliotek. Biblioteket är en del av ett kulturhus där det också finns turistbyrå, konsthall och lärcentrum. Kommunen har cirka 15000 invånare, varav cirka 2500 finns i centralorten. Under

turistsäsongen flerdubblas invånarantalet i kommunen. Informanten var initiativtagare till att starta fröbiblioteket 2016.

Informant E arbetar som barnbibliotekarie på huvudbiblioteket i en mindre kommun med cirka 20 000 invånare, där cirka 14000 finns i tätorten. Biblioteket startade fröbibliotek 2023 på initiativ av personalen.

Informant F arbetar på ett bibliotek i en mindre stad. Biblioteket är en del av ett allaktivitetshus med bland annat fritidsgård, konserthall, café och gallerier. Informanten arbetar främst med barnverksamheten på folkbiblioteket, samt på skolbibliotek mot förskoleklass till årskurs tre. 2024 är första året biblioteket har fröbibliotek.

Informant G arbetar som bibliotekarie på två bibliotek i en mindre kommun med cirka 10 000 invånare, där cirka 5000 finns i tätorten. Fröbibliotek finns på båda biblioteken, och de startades 2023. Biblioteket ingår i ett regionsamarbete där även flera andra bibliotek har fröbibliotek som en del av ett större koncept med fokus på hållbarhetsfrågor.

Informant H arbetar som bibliotekarie på ett bibliotek i en storstadsnära kommun med fem bibliotek. Fröbiblioteket har funnit i ungefär två år, och finns 2024 på två av biblioteken. Fröbiblioteken är en liten del av ett större koncept som omfattar flera aspekter av hållbarhetsfrågor.

4.2 Kodning och analys

Tematisk analys är vanlig inom kvalitativa studier och ger möjlighet att urskilja teman i det empiriska materialet, och även detta intervjumaterial bearbetades tematiskt. Tematisk analys ger flexibilitet att applicera olika teoretiska ramverk på material (Braun & Clarke 2006). Intervjuerna transkriberades, avidentifieras och skrevs ut. Läsningen av transkriptionerna identifierade gemensamma element främst utifrån det empiriska materialet. Initialt identifierades de element som utmynnade i den deskriptiva del som i avsnitt 5.1 behandlar hur fröbibliotek praktiskt bedrivs vid svenska folkbibliotek. För dessa delar användes koncept från den tidigare litteraturen, framförallt Peekhaus (2018) studie, för att identifiera och organisera materialet enligt följande: *uppstart, fröer, utlåning och återlämning, marknadsföring och mottagande, miljö- och klimatrelaterad programverksamhet samt förankring i styrdokument*. Parallellt med detta identifierades element kopplade till de som redovisas för i avsnitt 5.2, som berör de syften, mål och

potentiella effekter som kan kopplas till fröbiblioteket. Vid följande genomläsningar kopplades dessa element också till studiens teoretiska utgångspunkter och färgkodades. Sedan sammanställdes dessa identifierade mönster till olika teman, som löpande reviderades och slutligen grupperades i tre olika huvudteman, *folkbildning, gemenskap och biblioteket som en demokratisk arena* samt *delningskultur och återbruk*. I avsnitt 5.2 fördjupas också analysen av visst innehåll i avsnitt 5.1. Analysarbetet har således haft en abduktiv ansats med ett samspel mellan teori och empiri. Alla delar av intervjuerna har inte använts i samma utsträckning i analysarbetet.

4.3 Forskningsetiska överväganden

En etisk hållning kräver medvetna reflektioner genom hela forskningsprocessen. Eftersom studien involverar människor har Vetenskapsrådets (2017) forskningsetiska krav följts under insamling och bearbetning av intervjumaterialet. Studien syftar inte till att samla in känsliga personuppgifter, men det utesluter inte att sådana uppgifter uppkommer under intervjuerna, i detta fall till exempel politiska åsikter. Informanterna informerades i förväg om studiens förutsättningar och innehåll via mejl, och kunde genom att svara ge samtycke till medverkan. Genom detta följdes informationskravet och samtyckeskravet. I informationsbrevet gavs information om att materialet skulle anonymiseras, samt att deltagandet är frivilligt. Där informerades också informanterna om att intervjuerna med fördel skulle utföras via Zoom, och att de med tillåtelse skulle spelas in, samt hur materialet skulle användas och förvaras. Vid början av varje intervju säkerställdes att informanten läst och förstått informationen och gav sitt samtycke till att delta i studien. Innan intervjun startade upprepades att deltagande var frivilligt och att det inspelade materialet förvaras på säkert sätt. Godkännande av inspelning bekräftades innan den sattes igång.

All forskning är en avvägning mellan risk och nytta (Vetenskapsrådet 2017). De ämnesområden som intervjuerna behandlar kan inte betecknas som känsliga, då de främst rör informanternas yrkesutövning. Intervjuerna har skett i relation till informantens yrkesroll och inte som privatpersoner. Det utesluter dock inte att känsliga personuppgifter kan uppkomma i intervjumaterialet. De informanter som deltar i studien har därför anonymiserats såväl som de arbetsplatser de arbetar på, eftersom urvalsgruppen inte är särskilt stor. Därför har också geografiskt identifierbar information uteslutits i uppsatsen.

För den personliga kommunikation i form av mejl som använts i uppsatsen, har godkännande för användning säkerställts. Informanterna har gett samtycke till att bli citerade i studien. Citat är i viss mån omskrivna för att bättre passa skriftspråk och sammanfatta längre resonemang, men så mycket som möjligt hållits nära egna ord. Respondentvalidering av citat har i ett fall efterfrågats, och då genomförts.

4.4 Metoddiskussion

Trost (2010) menar att det krävs både förberedelser och övning för att bli bra på intervjuer. I förberedelse inför intervjuerna följde jag de råd som Trost ger - ge informanten utrymme att tala fritt, avbryt inte för tidigt utan låt pauser ta plats i intervjun, inleda intervjun med att be informanten fritt berätta om något i anslutning till ämnesområdet samt undvika att uttrycka egna åsikter om ämnet. Intervjuguiden delades inte i förväg av två skäl: dels efterfrågades det inte och dels ville jag inte påverka informanterna. Däremot blev informanterna varse om studiens syfte samt informerade om de ämnen som skulle beröras. I ett fall önskade en informant mer information för att förbereda sig, och fick då det.

Intervju som metod, särskilt semi-strukturerade intervjuer som tillåter forskaren och informanten att vara spontana, har kritiserats för att få människor att berätta mer än de egentligen önskat (Trost 2010). Detta har tagits i beaktande, och vissa ordval och resonemang som inte direkt påverkar resultatet har uteslutits. Intervjuerna avslutades i flera fall med korta samtal efter att inspelningen avslutats. Det kunde ha gjorts annorlunda, då det i flera fall uppstod intressanta samtal i efterhand. Detta menar Trost (2010) är vanligt då den formella upplevelsen av intervjusituationen är avslutad. I de fall informanten sa något intressant i efterhand, då fanns chans att fråga om detta fick användas trots att intervjun formellt var avslutad. Även viss skriftlig information delgavs i efterhand, dessa bilder och dokument har då fått godkännande att användas i studien.

Studiens resultat påverkas av informanternas position. De som intervjuades inom ramen för denna studie var de som biblioteken ansåg hade bra insyn i fröbibliotekets verksamhet och motiv. Det kan påverka studien resultat, då samtliga informanter var positiva till fröbibliotekets förekomst och i flera fall själva initiativtagare. Urvalet kan dock anses vara representativt för svenska biblioteksanställda som arbetar med fröbibliotek på folkbibliotek.

5. Resultat och analys

Detta kapitel är indelat i två delar. Eftersom fröbibliotek är ett obeforskat ämne i svensk BoI-kontext följer först i avsnitt 5.1 en redogörelse av de konkreta aspekterna av fröbibliotekens förekomst. Detta innefattar materiella förutsättningar, rutiner för utlån och återlämning, marknadsföring och mottagande samt miljö- och klimatrelaterad programverksamhet. I detta avsnitt sätts också fröbiblioteket i den kontext som omger den på de olika biblioteken. Därefter följer i avsnitt 5.2 en tematiskt indelad redogörelse för de motiv och syften som omringar fröbiblioteket, och hur fröbiblioteket av informanterna kopplas till bibliotekens uppdrag.

Detta analyseras utifrån de fyra aspekterna av hållbarhetsmodellen : *transformation, legitimitet, demonstration* och *optimering*. Dessa fyra logiker hänger som vi ska se tätt samman, och kommer alla behandlas i olika utsträckning. Empirin analyseras också med utgångspunkt i biblioteket som social infrastruktur.

5.1 Beskrivning av fröbibliotek på svenska folkbibliotek

Intervjumaterialet visar att tillvägagångssätten att driva fröbibliotek skiljer sig åt mellan de medverkande biblioteken. Alla fröbibliotek i denna studie är mer eller mindre säsongsbetonade, det är på våren som aktiviteten är som intensivast, eftersom det är då odlingsäsongen börjar. Vissa fröbibliotek står framme året om, medan andra plockas fram på våren med ett tydligt startdatum. Efter en tid plockas de bort eller flyttas till en mindre central plats under hösten och vintern. På hösten är det främst återlämnande av frön som är i fokus. Det fröbibliotek i studien som funnits längst startades 2016, medan det nyaste startade tidigt på våren 2024 och alltså var helt nytt vid arbetet med denna studie.

5.1.1 Uppstart

Initiativen till att starta fröbibliotek har i många fall kommit från personalen själva, i flera fall är informanterna själva initiativtagare. På ett bibliotek kom initiativet att starta fröbibliotek från en chef. Det är också på detta bibliotek som fröbiblioteket är som mest etablerat, har en ordentlig budget, och har funnits längst, cirka 10 år. I flera fall är inspiration från andra bibliotek en faktor, där informanten till exempel sett inlägg på sociala medier eller läst om fenomenet i media. Fröbiblioteket i Leksand nämns av flera informanter. Det är ett av de äldsta

i Sverige, där fröbiblioteket finns på ett folkbiblioteket men drivs av en förening, berättar en informant. Informant C berättar att de i uppstarten av fröbiblioteket hade kontakt med föreningen Sesam för inspiration och kontakt med föreläsare, bland annat Agneta Magnusson, initiativtagaren till fröbiblioteket i Leksand. På samtliga medverkande bibliotek i studien drivs fröbiblioteket som en del av bibliotekets verksamhet, men det finns också bibliotek där fröbiblioteken helt drivs av utomstående, som användare¹.

Av de informanter som själva varit initiativtagare, uppger flera att de inte stött på något motstånd från chefer, men inte heller nödvändigtvis något större stöd. Flera informanter uppger att fröbibliotek kan startas med ganska enkla medel, och att det inte tar så mycket arbetstid i anspråk eller kräver någon budget så andra saker får stå tillbaka:

Så det är jag och informatören i det här huset som jobbar med information för kultur- och fritid så. Vi är odlingsintresserade. Så vi har pratat om det kanske ett par år att vi borde ha ett fröbibliotek. Men vår chef har väl inte sagt att hon vill stötta oss med några pengar så. Så då drog vi igång i alla fall. Så vi gjorde det utan budget helt enkelt.

Intervju, informant F

För att starta fröbibliotek uppger flera informanter att de nyttjat redan existerande resurser genom återbruk av tillgängliga material. Informant F hittade ett kasserat nyckelskåp i källaren som hen byggde om och målade grönt med lite överbliven färg för att nyttja som fröbibliotek. Informant G berättar att de gjorde egna fröpåsar av en kasserad bok, och fick tillåtelse att använda informationsmaterial som ett annat bibliotek tagit fram. Tre fröbibliotek huserar i IKEA-byrån MOPPE, en liten byrå i trä med sex lådor, som två av informanterna hittat på loppis. Informant D berättar att biblioteket hade en konstnär som ställde ut i samma veva som fröbiblioteket startade, som hade skapat ett skåp med växtmotiv i utställningen. Det skåpet köptes in som en del av kommunens konstsamling och huserar nu också fröbiblioteket. Det materiella aspekterna av att starta ett fröbibliotek behöver alltså till synes inte vara särskilt krävande:

Ja, det har ju inte varit något avancerat alls. Det har mest varit att leta fram en låda. Vi har köpt in lite fröer för att ha något att starta upp med. Sen har folk i personalen som gillar odling bidragit med fröer hemifrån. Sen får folk komma och byta helt enkelt. Så det är inte mer komplicerat än så egentligen.

Intervju, informant H

¹ Personlig kommunikation mellan författare och informant via mejl, 2024-02-26

Fröbiblioteket behöver inte heller ta mycket plats i anspråk i lokalerna. Placeringen varierar, flera bibliotek har placerat det i anslutning till odlings- eller trädgårdshyllorna. De bibliotek där fröbiblioteket är mer säsongbundet, ställer de fram ett bord och skyltar med odlingsböcker och kanske någon växt, "så det ser trevligt ut /.../ det är så liksom så att man vill gå dit och kika vad det är" säger informant F. På biblioteket där informant B arbetar är fröbiblioteket av lite större karaktär:

Runt fröbiblioteket så skyltar vi ordentligt. Vi tar ganska stort område i anspråk och har skylthyllor, där vi skyltar väldigt brett om odling. Och där får vi fylla, på de här veckorna som biblioteket är en och en halv till två månader, som det är öppet, det får vi fylla på dagligen. Så det lånas ju aldrig ut så mycket böcker om odling som när vi har fröbiblioteket. Och där har vi sett en markant ökning. Alltså i jämförelsen när vi inte hade fröbiblioteket på huvudbiblioteket på det här sättet. Då lånades det inte lika mycket böcker. Så det har en enorm påverkan på utlån.

Intervju, informant B

Alla bibliotek har inte plats att skylta med andra odlingsrelaterade resurser i anslutning till fröbiblioteket. På två av biblioteken har de fröerna vid informationsdisken. På ett av biblioteken stod fröbiblioteket först på en annan plats, men det blev stulet och därefter flyttades fröbiblioteket närmare disken. Informant D berättar att de satt fröbiblioteket i anslutning till disken, eftersom det ofta kommer personer som vill ha hjälp eller undrar hur man gör.

Delningskultur och ekonomiska faktorer uppges i intervjumaterialet som motiv till att starta fröbibliotek. Flera informanter tar upp att fröer kan kosta mycket och att det ofta är mer fröer än vad man behöver i en påse. Informant F berättar att hen inspirerats av den delningskultur som finns inom odlingsvärlden, där man delar plantor, fröer och glädje med varandra, en gemenskap hen gärna vill överföra till kommuninvånarna. Motiv till att starta och driva fröbibliotek behandlas grundligare i avsnitt 5.2

5.1.2 Fröer

Olika metoder används för att samla in fröer. Informant B är den enda som uppger en fast budget för fröbiblioteket, på ungefär 10 000 kronor per år. För detta köps fröer, påsar och etiketter in vid uppstarten varje år. Flera informanter uppger, likt informant H i ett citat ovan, att fröer samlas in från odlingsintresserad personal och anhöriga, och att informanterna själva bidrar med fröer inför uppstarten på våren. På ett bibliotek gick de ut med information till allmänheten inför uppstarten att man gärna fick skänka fröer till biblioteket. Samtliga informanter poängterar att tanken är att fröbiblioteket ska vara mer eller mindre självgående,

användardrivet. Nästan alla får dock i olika utsträckning köpa in fröer i början av säsongen för att starta upp, eller på andra sätt "ge det en injektion" som informant C säger. Flera uppger just återlämnandet av fröer som en problematik, men poängterar samtidigt att det finns sätt att arbeta med detta, som att gå ut i sociala medier med påminnelser om att lämna tillbaka fröer. En informant berättar att det kan gå i vågor, och även om fröbiblioteket kan vara tomt ett tag så kan det plötsligt komma någon som lämnar in jättemycket frö. Även informant A menar att det kan variera, men att det inte är skäl att ge upp:

Men man får liksom inte ge upp heller. Det tar ju ett tag innan folk börjar använda saker. Bara för att ingenting har hänt på ett halvår, så ska man kanske inte sluta med det. Och det kan ju komma att helt plötsligt börjar någon ny odla. Det är ju populärt nu att alla ska odla, och vara mer självförsörjande. Och då helt plötsligt kanske det kommer någon ny som helt plötsligt lämnar massa frön.

Intervju, informant A

Det vanligaste förfarandet är att fröerna är packade i individuella fröpåsar, förutom på ett bibliotek där fröerna finns i större förpackningar och användarna får ta en "portion" eller ett visst antal frön, som uppges på påsen. Där får användarna själva ta med sig påsar eller något att ta med sig fröer i. På biblioteket där informant B arbetar, köper de in påsar och etiketter, på övriga bibliotek viker de egna påsar, ofta av återbrukat material. På flera bibliotek kan användarna också kopiera en mall eller läsa instruktioner för att vika egna fröpåsar, eller så finns det färdigvikta tomma fröpåsar att hämta. Flera informanter poängterar vikten av att det ska vara enkelt för användarna, både att låna och att lämna.

Fröerna organiseras på liknande sätt på biblioteken. Det vanligaste är att fröerna är uppdelade i klasser så som annueller (ettåriga växter), perenner (fleråriga växter), grönsaker och blommor. Beroende på storlek på fröbiblioteket kan dessa kategorier också delas upp i till exempel ärtor eller tomatsorter. Hos informant B står sorterna i bokstavsordning och separeras med avdelare, där det på baksidan finns såinstruktioner. Hos informant G är fröbiblioteket inte större än att det snabbt går att bläddra mellan påsarna för att hitta. Informant A har skrivit ut bilder att sätta på lådorna, och hos informant F finns kategorin "lättdlat för nybörjaren". Bara en informant uppger att de har en enkel form av katalog:

Vi har inte någon jättestor infrastruktur kring det här. Det är en pärm som är som en katalog, och sen har vi en låda med alla fröerna i fröpåsar. Så att i lådan så är de nummerade i nummerordning. Och sen så i katalogen kan man slå utifrån växtfamiljer, på typ av växt eller art. Så att det är lökväxter, ärtväxter och blommor och så vidare.

Intervju, informant D

5.1.3 Utlåning och återlämning

Det finns generellt två förhållningssätt till utlåning - att låna "1 mot 1", alltså att användaren lämnar en fröpåse i samband med ett lån, eller att användaren lånar fröer och uppmanas att senare lämna tillbaka, av egen skörd eller av andra fröer. Nästan alla bibliotek har olika instruktioner för hur mycket användare får låna, ofta finns en gräns på max fem påsar eller sorters frö om man byter med något, och max en påse eller sort om man inte lämnar in något vid lånet. Hur detta åtföljs tillses i varierande grad, men generellt finns en flexibel inställning hos biblioteken i studien. Återlämning av fröer beskrivs generellt som en uppmuntran snarare än ett krav. Flera informanter berättar att de har testat sig fram och ändrat på förhållningssättet efter behov, med målet att det ska vara rotation på fröerna och att de inte bara ska försvinna.

Inget av biblioteken registrerar lån av fröer genom lånekort, och de flesta har inget system alls för att hålla koll på vad som lånas ut och hur mycket. Det bibliotek i studien som har haft fröbibliotek längst har en gästbok där användarna på egen hand skriver in namn och vilka fröer de lånat. På detta sätt kan biblioteket ha koll på tillgången och hur många som nås, även om kanske inte alla registrerar sina lån. Året 2023 hade gästboken över 400 poster, berättar informant B. På ett bibliotek fyller användaren i en lapp på vad som lånas. Där finns också en pärm i anslutning till fröbiblioteket, med ett antal lappar för varje frösor, där tanken är att användaren tar en lapp för varje portion frö den lånar, på det sättet blir det självgallrande. Informant D uppger dock att detta system inte fungerar till 100 procent, "kanske inte ens 50-procentigt. Men så är tanken".

Även återlämning av fröer fungerar på olika sätt. På flera av biblioteken tar man inte emot F1-hybriderna eller invasiva arter. Det är en typ av frön med genetiska drag som kan ge god skörd, men vars frön i nästa generation inte får samma egenskaper som ursprungsplantan (Fritidsodlingens Riksorganisation FOR, 2019). Det fungerar alltså dåligt att ta och använda egna fröer från F1-arter. Andra bibliotek har inga begränsningar på vilka sorters fröer de tar emot. Förutom att lämna information om vilka sorter som lämnas in, så ser flera bibliotek gärna att användaren lämnar information om var fröerna som lämnas in är odlade.

5.1.4 Marknadsföring och mottagande

Marknadsföring av fröbiblioteken lyfts i litteraturen som en väsentlig faktor för att göra fröbiblioteket framgångsrikt, eftersom stöd och intressen från lokalsamhället är av vikt (Anderson 2021; Alger, Jonkel & Bray 2014; Singh, Mehra & Sikes 2022; Peekhaus 2018). För biblioteken i studien sker detta främst på bibliotekens

sociala medier och webbsidor, främst genom evenemang på Facebook och inlägg på Instagram i samband med fröbibliotekets startdatum på våren. Flera informanter uppger också att de kan lägga ut uppmaningar under säsongen att komma och lämna in fröer om det börjar bli tomt, och en uppmaning mot hösten, när det är dags att skörda frö från det man odlat. Mun-till-mun-marknadsföring uppges också som en viktig faktor. Flera informanter berättar om det positiva mottagande fröbiblioteket fått från användare, som berättar att de ska tipsa vänner och bekanta. Informant G berättar om en kvinna som är medlem i den lokala trädgårdsföreningen, som på föreningens fröbytardag ska berätta om fröbiblioteket och att medlemmarna där gärna får lämna in fröer. Hen fortsätter att de försöker få "lite draghjälp av odlarna i bygden" och att de har haft pop-up-bibliotek på en plantbytardag som återkommande arrangeras i lokalsamhället, där de haft med sig fröbiblioteket för att ge det uppmärksamhet och berätta om det och få fler att upptäcka fröbiblioteket. Informant G reflekterar över målgruppen:

Det jag har sett är vuxna, svenskfödda personer. Då vet jag ändå att odlingsintresset är stort hos utrikesfödda här i kommunen. Men jag har inte sett att det är många som kommer från andra länder som har hämtat och fröer, än så länge. Det kanske är vi som har varit dåliga på att marknadsföra det till... lite bredare än... Som jag sa tidigare, de redan frälsta ser det. De som redan är vana vid att ha.. vara i föreningar runt odling och sådär. Sen förhoppningen med att vända sig till dem är att de kan dra igång det så att fler och fler kan upptäcka det.

Informant G

Att affischera, både på biblioteket men också på andra platser är också återkommande. Informant B berättar att de försöker få ut affischer på platser där de vanligtvis inte annonserar, som koloniområden och stadsodlingar som finns runt om i staden. Ett av biblioteken som befinner sig i ett kulturhus, hade ett år en blåskonsert i samband med öppnandet av fröbiblioteket, som marknadsfördes som att de "blåste liv i mars" berättar informant C.

Fröbiblioteken har också i flera fall lett till i många fall oväntad uppmärksamhet för biblioteket, både i media men också genom inslag på kommunens hemsida, berättar informant G. Flera av biblioteken har fått uppmärksamhet i media i varierande utsträckning. Informant E berättar att de fick mycket uppmärksamhet när de startade fröbiblioteket, i både lokaltidningar, lokalradio och i ett rikstäckande SVT-program med fokus på lokala nyheter.

Det var helt galet faktiskt. Och sen dessutom så skulle det skrivas en bok om olika saker som händer i kommunen, olika eldsjälar hit och dit. Och då blev detta ett kapitel också om vårt fröbibliotek så vi är med i en bok också. Det var väldigt många som inte brukar komma till

biblioteket men som såg detta antingen på tv eller läste på sociala medier eller på olika sätt, som var nyfikna och kom till biblioteket just på grund av detta.

Intervju, informant E

Reaktionerna på fröbiblioteken har generellt varit positiva, med få som ifrågasätter dess existens. Informant H upplever att det enbart varit positiva reaktioner, och tillägger: "Det känns väldigt harmlöst med fröbibliotek". Inställningen att fröbiblioteket bygger på att ge möjlighet för användare att testa en ny sort, chansa och se vad som händer, upptäcka något nytt är genomgående.

5.1.5 Miljö- och klimatrelaterad programverksamhet

Informanterna i studien uppger en rad olika aktiviteter som är mer eller mindre kopplade till fröbiblioteket. En av de vanligaste är plant- och sticklingsbyten, gärna i anslutning till fröbibliotekets uppstart på våren. Ett bibliotek har också en växtbytarvecka senare under våren, där användare som har plantor över av tomat eller kål kan byta och dela med sig. Informant C poängterar att det är ett lätt sätt att få goodwill: "...människor blir så himla glada för att de får ta någonting gratis". Informant E berättar att de vill att olika åldersgrupper ska mötas och har därför kombinerat stickingsbyttardagen med en inbjudan riktad till barn och unga om att "komma och odla, sätta lite frö och ta med hem i en kruka". Workshops med odlingstema riktade till barn och unga är en återkommande aktivitet hos flera av biblioteken. Informant C berättar:

Vi uppmanade låntagarna att ta med en egen burk eller gärna en avsköljd mjölkburk. Men vi hade också samlat själva /.../ Och så ställde vi ett bord ute centralt i entrén och hade en instruktion och stod med. Och det var ju egentligen lite tänkt för barn. Och jag hade också odlat i förväg så att man såg hur ärtskotten sen ser ut och så att man kunde smaka. Men det var ju folk i alla åldrar som ville göra det. Det var en väldigt rolig grej. Det stänker ju lite jord så man får hålla på och sopa.

Intervju, informant C

Föreläsningar om ämnen relaterade till odling och natur är också återkommande i materialet. Ämnen som fröodling, särskilda grödor som gråärt, biologisk mångfald i trädgården och no dig-metoden nämns, men också bredare ämnen som vikten av pollinatörer, ekocidelagstiftning och dumpstring. Olika föreningar som Naturskyddsföreningen, Sesam och FOBO nämns återkommande i materialet som samarbetspartners eller inbjudna. Ett bibliotek bjuder in en bredd av föreläsare för att nå olika målgrupper, som sportprofiler som engagerat sig i klimat- och miljöfrågor och aktivister från miljörörelsen.

Ja det tycker jag och vi har försökt att jobba lite smart med, det är ju inte så lätt att få folk till exempel att komma till en föreläsning om klimat, om det bara är en föreläsning som kan vara

jätteväiktig och sådär. Men om man till exempel bjuder in en person som [sportprofilen] som är väldigt känd och populär i kretsar där man inte så ofta pratar om sådana frågor också, som medelålders män som gillar sport. De kom ju på den föreläsningen som då handlade om klimat och då bjöd vi också in den här unga aktivisten, hade vi haft ett arrangemang med bara henne så hade ju inte den målgruppen kommit. Så det är viktigt för oss att visa och att liksom lotsa in folk i, att lyssna på olika representanter från miljörörelsen kan man säga.

Intervju, informant G

För dessa aktiviteter är kontakt och samarbeten med andra aktörer viktiga. Folkbibliotek har en lång tradition av samarbete och samverkan är en central komponent i den kulturpolitiska agendan. Informant F berättar om att de bland annat har haft workshops i samarbete med en lokal handelsträdgård. Informant D lyfter det omgivande lokalsamhällets påverkan på biblioteket:

Sen så har vi mycket, om man ser till vårt informationsuppdrag. Där så görs det mycket. Och inte minst för att vi har ett väldigt starkt miljöengagemang i lokalsamhället med flera olika föreningar, som arbetar för det och i samarbete med kulturhuset och biblioteket ordnar med föreläsningar och samtal och sådär, olika aspekter.

Intervju, informant D

Samverkan och kontakt med andra verksamheter inom kommunerna lyfter också flera informanter exempel på. Informant H berättar om ett samarbete med arbetsmarknadsenheten i kommunen, som driver snickeri och syateljé för personer som arbetstränar och står långt från arbetsmarknaden. De har för bibliotekets räkning bland annat byggt skyltningsmöbler av återbrukat material. Flera informanter lyfter också biblioteks möjlighet att nå kommuninvånarna med kommunal information, bland annat genom att vara en plats för informationsmöten och utställningar kopplade till miljöarbete i kommunen.

Andra aktiviteter i den publika verksamheten som inte har direkt koppling till just fröbiblioteket men som återkommande dyker upp i det empiriska materialet i relation till miljö- och klimatfrågan är aktiviteter kopplade till återbruk och kreativitet, som klädbytdagar, lagningsworkshops, makerspace och pysselaktiviteter.

5.1.6 Förankring i styrdokument

Den kontext som fröbiblioteken existerar i varierar stort. På två bibliotek är fröbiblioteket en liten del av ett större "gröna bibliotek"-koncept, där verksamheten som behandlar miljö- och klimatfrågor är omfattande med bland annat föreläsningar, workshops, utställningar, projekt för barn och unga och temasidor på webben. På andra bibliotek är fröbiblioteket en fristående del där

miljö- och klimatfrågor i övrigt inte är en prioritet. Informant F benämner det som ett "hjärteprojekt sådär, vid sidan av".

Fröbiblioteken är i låg grad skriftligt dokumenterade. Tre av informanterna berättar att fröbibliotekets syften och mål finns formulerade i någon typ av dokument, där det kopplas främst till kommunala mål. Informant B berättar att de har formella motiv, som uppkom efter krav uppifrån att bibliotekens alla verksamheter skulle kopplas till nämndmål. I dessa formuleringar kopplas inte fröbiblioteket enbart till hållbarhetsaspekter, utan också till kreativitet, social samvaro och demokrati.

... fröbiblioteket uppmuntrar till kreativitet, hållbarhet och cirkulär ekonomi /.../ fröbiblioteket bidrar till demokrati /.../ fröbiblioteket bidrar till social samvaro, och det är knutet till målet, verka för ökad social samvaro genom kulturaktiviteter. Och sen är det också så att vi bidrar till att uppfylla delar av de globala målen inom Agenda 2030.

Informant B

Dessa formella motiv kopplas alltså till nämndens mål, men informant B menar att de också har informella motiv. Dessa återkommer vi till i avsnitt 5.2. Informant E berättar att de har det nedskrivet "typ bara med några rader eller så, där vi förklarar varför vi har ett fröbibliotek". Även informant C berättar att de har en kort formulering: "Men det som vi skriver ner så är ju att fröbiblioteket handlar om odlingsglädje, lust och att skapa lust och intresse. Det är liksom det".

Flera informanter tar upp att formuleringar och mål relaterat till hållbarhet generellt finns i kommunala mål eller i biblioteksplaner, och att dessa används för att motivera till fröbibliotekets existens, även om just fröbiblioteket saknas i dokumenten. Informant G berättar om de fokusområden som preciserats i den aktuella biblioteksplanen, bland annat att verka för ökad hållbarhet i enlighet med Agenda 2030, verka för att öka synligheten för miljö- och samhällsfrågor ur ett hållbarhetsperspektiv och få fler att upptäcka biblioteken som resurs. Hen fortsätter: "Så då är ju fröbiblioteket ett ganska, vad ska man säga, glädjefullt sätt att lyfta miljö- och hållbarhetsperspektivet. Som en slags uppmuntran till människor att odla. Glädjas åt, det som vi kan på upp ur jorden". Informant G påpekar att det antagligen är skillnad mellan stora och mindre bibliotek - där styrning uppifrån blir mer eller mindre närvarande.

...är ett litet bibliotek i en liten kommun så gör vi ganska mycket som vi vill ändå /.../ Det är ganska enkelt att göra det när beslutsprocessen är väldigt kort. Det räcker med ett APT så har vi beslutat vad vi ska göra. Man behöver inte ha de här långa kanalerna som har i större kommuner. På så vis är det väldigt smidigt. Utifrån den aspekten vet jag inte om det skulle

påverka oss så mycket om det skulle stå något mer formulerat i de styrdokument som styr det vi skriver i vår biblioteksplan.

Informant G

Mathiasson och Jochumsen (2021) menar att legitimitet är centralt för all biblioteksverksamhet och att det är viktigt att koppla bibliotekets verksamhet och interna strategi till externa hållbarhetsplaner. Detta görs alltså i viss utsträckning, framförallt i det större perspektivet med klimat- och miljöfrågor. Det är främst kommunala mål, Agenda 2030 och i viss mån biblioteksplaner som är aktuella i det empiriska materialet. I nästa avsnitt kommer vi också se en främst implicit koppling till bibliotekslagens ändamålsparagraf som grund för fröbiblioteket.

Empirin visar att det inte nödvändigtvis finns en stark koppling mellan styrdokument och den faktiska verksamheten när det gäller just fröbibliotek. Detta överensstämmer med tidigare resultat som utforskat miljöarbete på bibliotek - styrning saknas ofta och det enskilda engagemanget från biblioteksanställda spelar större roll (Svedberg & Wermes 2022; Brandels & Forsström 2021; Larbring 2021; Hagelin 2012). Brandels och Forsström (2021) påpekar dock att låg styrning kan vara en fördel, då det kan leda till en flexibilitet där det finns utrymme att testa sig fram, en "learning by doing"-process som kan anpassas till verksamheten och de upplevda behoven. Detta är också tydligt i det empiriska materialet, där fröbiblioteken förändras och anpassas till olika behov och förutsättningar. Värt att belysa är att detta avsnitt baseras på informanternas utsagor, själva dokumenten har inte undersökts. Det kan därför finnas relevanta formuleringar som informanterna inte varit medvetna om.

5.2 Fröbibliotekets logiker

De syften och motiv som informanterna uppger ligger till grund för fröbiblioteket varierar, men tre huvudsakliga teman har identifierats i det empiriska materialet. De är *folkbildning, gemenskap och biblioteket som en demokratisk plats* samt *delningskultur och återbruk*. Avsnittet *folkbildning* är indelat i tre delämnen. *Odlingsglädje och hälsa* berör fröbibliotekets direkta koppling till odling och dess effekter. I *matförsörjning och krisberedskap*, behandlas material kopplat till biologisk mångfald, matsäkerhet och resiliens. I *miljöutbildning* beskrivs kopplingen mellan fröbiblioteket och annan informationsförmedling, samt hur fröbiblioteket kan bidra med legitimitet till biblioteket. *Gemenskap och biblioteket som en demokratisk plats* ger en bild av fröbibliotekets potential att generera sociala relationer, och hur detta relateras till biblioteket som demokratisk arena för

lokalsamhället. I *delningskultur och återbruk* behandlas hur fröbiblioteket på flera nivåer bidrar till delningskultur och återbruk och därigenom optimering.

5.2.1 Folkbildning

Det tema som framstår som tydligast i materialet är som tidigare nämnt kopplat till folkbildning och kan delas in i tre underkategorier: *odlingsglädje och hälsa, matförsörjning och krisberedskap* och *miljöutbildning*.

Odlingsglädje och hälsa

Samtliga informanter uppger ett eget intresse för hållbarhetsfrågor eller odling som en del i initiativet till att starta fröbibliotek. Informant D, som var initiativtagaren till fröbiblioteket på hens bibliotek, har varit engagerad i permakulturrörelsen i många år och uppger att hen har ett stort miljöengagemang. Även informant E uppger att hen och kollegor sett andra bibliotek som har fröbibliotek på sociala medier och detta i kombination med eget intresse för odling och fröer gjorde att fröbiblioteket startades. Informant A berättar:

Jamen det blev ju lite som en fluga för många bibliotek. Eftersom vi är rätt aktiva på Facebook och Instagram, så då börjar man ju se att de här fröbiblioteken börjar poppa upp på olika bibliotek. Och då tänkte vi att det har ju varit en jättekul grej. Och jag odlar ju också själv och är uppvuxen med och har föräldrar som odlar och som jag själv har hämtat upp senare år.

Intervju, informant A

Att uppmärksamma odling och väcka odlingsintresse är ett centralt tema för samtliga informanter. Begreppet odlingsglädje är ofta återkommande, och kopplas till folkhälsa och psykiskt välmående. "Vi vill ju bidra också lite till att folk ska vilja odla saker. Man odlar ju även sin själ när man håller på med växtodling av olika sorter. Så det vill vi ju uppmuntra till" berättar informant E, och tillägger att något som växer kan vara en symbol för en ljus framtid i en tid där den mediala diskursen är fokuserad på krig och klimatförstöring. Forskning visar att rädsla är en viktig drivkraft för förändring, men att en känsla av hopp kan bidra till en förmåga att hantera denna rädsla så att den inte leder till passivitet (Wolrath Söderberg 2021). Fröbiblioteket som ett verktyg för att bidra till odlingsglädje kan alltså ha potential till förändring genom att ge människor inspiration till handling, på detta sätt kan alltså biblioteket bidra till transformation.

Att bidra till förståelse och kunskap för allting som växer lyfts som ett motiv till fröbiblioteket: "När man själv odlar så får man en viss ödmjukhet för vilket jobb det är" menar informant C. Informant B talar om den upplevda känsla av magi som odling kan föra med sig: "Ett litet litet frö man sätter i jorden och så får man

en växt på ganska kort tid. Själva fröet i sig innehåller precis allt som behövs. Det är magiskt och jag vill att så många som möjligt ska uppleva det". Att själv uppleva "magin" av att så ett frö och se det växa kan bidra till en närmare kontakt med naturen på ett sätt som teoretisk kunskap kanske inte kan. Att ha en vardaglig relation till naturen spelar troligen roll för en persons benägenhet att prioritera hållbarhet menar Wolrath Söderberg (2021) och föreslår att omställningsbudskap mer explicit kan kommuniceras utifrån omsorg för naturen. Att alla informanter, som vi tidigare sett, själva har ett odlingsintresse är antagligen en viktig faktor, då detta ger dem möjlighet att vara förebilder och föra vidare den erfarenhetsbaserade kunskap de själva har av den glädje och tillfredsställelse som odling kan föra med sig - mjuka värden som är svåra att kvantifiera. Biblioteket kan då genom sin personal utöva demonstration, och verka som förebilder i lokalsamhället. Genom detta stärker också fröbiblioteket den sociala infrastrukturen som biblioteket är en del av.

Flera studier visar att kunskap i form av faktabaserad vetenskaplig kunskap om klimatkrisen och att den är orsakad av mänskliga aktiviteter inte räcker för att få människor att ställa om livet, utan att det är kunskap som baseras på egna erfarenheter som är den viktigaste katalysatorn för förändring (Wolrath Söderberg 2021). Genom den egna erfarenheter blir kunskap sinnlig och konkret, menar Wolrath Söderberg (2021), det får en känslomässig koppling. Denna koppling märks hos informanterna, som alla uttrycker en syn på fröbiblioteket och odling som en praktik som mer eller mindre påverkar utövaren känslomässigt.

Informant B uttrycker att den absolut viktigaste effekten av fröbiblioteket är att människor upptäcker hur roligt det är att odla, och berättar om en konversation en kollega haft:

Det var en tjej som hade öppnat ett frökuvert med tomatfrö. Och så tittade hon på det och så sa hon, hur många år tar det innan det kommer en tomat från det här? Ja, det har du samma sommar. Hon höll på att svimma. Du är inte klok. Menar du att om jag sätter det här i jorden så kan jag äta en tomat i år? Hon hade inte fattat grejen med odling, men hon gjorde det. Den gången. Vi känner att vi når kanske sådana som inte ens visste hur grönsaker blir till. Det känns som att vi gör en välgärning för många.

Intervju, informant B

Detta visar vikten av att lyfta kopplingen till den mat vi äter och hur den blir till. Fröbiblioteket är ett exempel på hur biblioteket kan sprida kunskap genom en praktisk aktivitet, och på så sätt ge användare möjlighet till lärande på fler sätt, något som Hauke (2018) menar är både viktigt och i linje med Agenda 2030. Att odling är något som man kan göra med ganska enkla medel och att man inte

behöver en trädgård utan kan odla en del av sin mat även på balkongen eller i ett fönster är en aspekt som flera informanter lyfter. Här tydliggörs hur biblioteket kan verka för transformation av det omgivande samhället genom att fungera som en länk mellan teoretisk och praktisk kunskap. Genom biblioteket ges användare möjlighet att utan konsumtion upptäcka och utföra en ny aktivitet, och genom detta förvärva nya kunskaper. Det visar hur fröbibliotek kan vara ett sätt att lyfta biblioteket som en aktör för förändring i lokalsamhällen.

Matförsörjning och krisberedskap

Matförsörjning och matsäkerhet är ett annat tydligt tema i empirin. Detta fokus är mycket framträdande i litteraturen från USA, men är också i viss utsträckning återkommande i en svensk kontext. Att genom fröbiblioteket motverka monopolisering av frömarknaden och att bevara lokala eller icke-kommersiellt gångbara sorter lyfts som en viktig faktor, både från en ekonomisk och kulturell utgångspunkt. Flera informanter lyfter fröer som ett kulturarv, där särskilda sorter bevaras genom byten och delande och inte finns att få tag på i handeln, eller är väldigt dyra. "Alltså man kan tänka att det landar under biologisk mångfald och man tänker på att man sprider växtgener som kanske inte ens går att få tag på i butiken" säger informant C. Vikten av att odla lokala fröer lyfts också: "... om man tar egna frö, då får man ju frö som är anpassade för just oss, eller vår del av landet och vår jordmån och så vidare" menar informant B. Även informant D lyfter att en tanke med fröbiblioteket är att bygga en lokal fröbank med fröer som funkar att odla i det lokala klimatet. Det är en anledning till att de som lämnar in egenodlade fröer gärna får beskriva var de är odlade. Det handlar också om att klara sig bättre i en eventuell kris menar informant B:

Sen handlar det ju om att vi lever i en orolig värld. Man har ju sett det här med självhushållning och hur det har ökat, både under bokutgivningen och människor som flyttar ut på landet och så där. Så det finns ju någonstans i vårt samhälle en medvetenhet som vi kanske också vill hjälpa till att väcka om att maten finns inte i affärerna. Den kommer någonstans ifrån. Det är bra om man kan odla lite själv också. Blir det riktigt kris så kan det vara bra att veta hur en potatis kommer till.

Intervju, informant B

Även informant D, med ett eget engagemang i permakulturrörelsen, lyfter hur dessa frågor är viktiga: "Men också skapa en lokal matsäkerhet på det viset. Att det finns, i modest skala, men ändå att vi har något slags system för att utbyta utsäde. Och att det inte behöver kosta mer pengar. Så det är väl också viktiga delar i detta för oss". Denna koppling mellan matförsörjning och biblioteket är i en svensk kontext inte självklar, men ett intressant exempel på hur bibliotekens verksamhet har potential att bidra till resiliens för lokalsamhället. Även om

informanterna själva inte använder begreppet resiliens, så kan dessa uttalanden kopplas till både personlig och samhällelig resiliens - idéer om lokalt anpassade fröer, kunskap om självhushållning för att klara sig bättre i en kris, och tanken på en lokal fröbank kan alla tolkas som bidrag till samhällelig resiliens på olika nivåer.

Antonelli lyfter, som tidigare setts, att många bibliotek erbjuder en variant av *reskilling workshops*, som just frö- och plantbyten eller lagnings-workshops (Antonelli 2012). Biblioteken faciliterar då genom dessa aktiviteter en form av praktisk kunskap, kopplat det som Aldrich, Benton, Schaper och Sherer (2013) kallar "enhanced tradition": program och samlingar som utökar bibliotekets kunskapsuppdrag till fler former av lärande.

Miljöutbildning

Flera informanter ser en växelverkan mellan fröbiblioteket och biblioteket. Fröbiblioteken har i dessa resonemang ett instrumentellt värde, genom att vidga bilden av vad ett bibliotek är och kan vara, samt locka nya målgrupper. Informant B har sett att utlåningen av odlingsböcker ökar när fröbiblioteket är på plats. Informant A pratar om hur utlåningen av böcker kan gynnas av att nya målgrupper hittar till biblioteket med hjälp av andra aktiviteter. Informant E lyfter också den effekten:

Och sen också att vi får ju in många människor som kommer på grund av fröbiblioteket och upptäcker biblioteket på kuppen och likadant tvärtom många biblioteksbesökare som tittar man kanske skulle så lite, lite.. gräslök faktiskt. Det är ju lätt när jag nu ändå lånar den här boken. Så att det blir en win-win-situation på något vis som leder till något positivt, ljust, så.

Intervju, informant E

Fröbiblioteket har alltså potential som en ingång till mer kunskap, att väcka ett intresse och en väg in i beståndet. Informant B menar att böckerna hjälper dem att utbilda användare i fler frågor, som kompostering eller växtföljd: "Det finns väldigt mycket bra böcker för nybörjare. Och för de som har odlat sedan länge. Den marknaden blomstrar ju. Bokstavligt talat". Informant C menar att det finns möjlighet att bygga ganska mycket runt den praktiska aktivitet som fröbiblioteket är:

Plus att så fort du ska plantera och så någonting så är det ofta också att det skapar ett behov av att få veta mer och lära sig mer. Och då har vi ju också tillgång till böcker eller om vi ordnar en föreläsning. Man kan bygga på ganska mycket kring den här lilla praktiska aktiviteten. Så det blir ju en form av folkbildning också.

Intervju, informant C

Även informant B lyfter folkbildningsbegreppet i relation till hur fröbiblioteket går att koppla till bibliotekets grunduppdrag: "...Och vi har odlingen och kultur ur ett större perspektiv med folkhälsa och allt det där som en annan del. Jag tycker det är en väldigt klar koppling. Det är folkbildning. Det är så enkelt."

Flera av informanterna gör jämförelser mellan fröer och andra informationsresurser, till exempel i relation till hur de inte kan garantera kvaliteten på fröer, lika lite som de kan kontrollera internet eller innehållet i alla böcker i beståndet. Ett återkommande resonemang bland informanterna är att användarna har ett eget ansvar att själva avgöra om de vill ta risken att resultatet inte blir bra. Informant E berättar om en användare som ifrågasatt lämpligheten i att dela fröer med ibland okänt ursprung:

Och som bibliotek, vi kan ju inte garantera att varenda ord som står i alla böcker är helt korrekta och att vi står bakom dem. Det är ju inte vår uppgift. Eller jag menar, vi tillhandahåller internet till exempel och det kan ju inte vi ta ansvar för allt som står på internet och så vidare. Och då när vi hade resonerat så kunde han se de bitarna också så det ordnade upp sig. Men till en början så var han inte så glad.

Intervju, informant E

Att nå nya målgrupper kan, liksom att få medial uppmärksamhet som vi sett i ett tidigare avsnitt, ge biblioteket legitimitet inför användare och beslutsfattare. Den digitala utvecklingen har förändrat tillgången till information och kunskap, och förändrat hur användare nyttjar biblioteken och således också bibliotekens roll (Klinenberg 2018, Hansson 2010). Hansson (2010) menar att bibliotekssektorn är benägen att förändras för att motsvara de krav som det omgivande samhället ställer, men att både det som ses om traditionell biblioteksverksamhet och nya tjänster och aktiviteter frekvent nyttjas av användarna. Här passar fröbiblioteket in som en ny typ av tjänst med flera potentiella effekter som kan bidra till både biblioteket och lokalsamhället.

Flera av informanterna berättar om workshops och pysseldagar kopplade till fröbiblioteket och odling, som uppmuntrar både till kreativitet och lärande. En informant lyfter specifikt kulturens roll för att främja hållbar utveckling, och berättar om ett projekt de hade i relation till Agenda 2030, där de på biblioteket skyltade med skönlitteratur som behandlade de 17 globala målen:

Men det finns ju också en diskussion om att om vi ska stiga in, liksom om vi ska få en förändring så behöver vi liksom på något sätt, att förändring görs inte bara med fakta utan vi behöver på något sätt nå, vi behöver liksom få en djupare förståelse för det, och på något sätt med hjälp av fantasin kunna förstå vilka scenarion vi kan stå inför. För att en förändring kan ju faktiskt kräva vissa uppoffringar och det kanske är svårt att vara motiverad att sätta igång

med dem om vi inte på något sätt får en känslomässig kontakt med varför vi gör det. Och då tänkte vi att skönlitteratur är bra, den talar till människan, precis som konst, talar det till människan på ett annat sätt.

Intervju, informant C

Mathiasson & Jochumsen menar att kopplingen mellan bibliotekens verksamhet och externa hållbarhetsplaner, som Agenda 2030, är centralt för bibliotekens legitimitet. Här ser vi ett tydligt exempel på detta. Det är också ett tydligt exempel på demonstration, då projektet också ger enskilda användare i Agenda 2030 på ett sätt som kan påverka flera av de aspekter som Roth (1992) inkluderar i begreppet miljöliteracitet: kunskap, kompetenser, känslor (attityder och värderingar) samt beteende (ansvar, aktivt engagemang). Likaså kan en praktisk aktivitet som odling sägas täcka alla dessa aspekter - det är en praktik som kan väcka känslor, skapa ett behov av ny kunskap och utveckla kompetens - både teoretisk och erfarenhetsbaserad.

5.2.2 Gemenskap och biblioteket som en demokratisk arena

Det andra dominerande temat i det empiriska materialet är bibliotekets roll som mötesplats och facilitator av gemenskap och demokrati. Bibliotekets funktion som mötesplats lyfts både av informanter både på landsbygd och i staden, och lokalsamhällets betydelse har en framträdande roll i det empiriska materialet. På landsbygden kan biblioteket vara den enda öppna samlingspunkt som finns kvar, resonerar informant A, när annan samhällsservice försvinner, och tycker därför det är kul att kunna göra "något mer". Flera informanter lyfter möjligheten att vidga synen på vad biblioteket är. Informant H reflekterar över fröbibliotekets mångsidiga potential:

Det är ett sätt att få folk att bli lite mer connectade med varandra liksom. Det är ju en social grej, att byta frö och sticklingar, det sprider bra karma, tänker jag, den här typen av initiativ. Folk blir så himla glada, de tycker att det är så himla trevligt. Så det är väl en kombination av flera saker, tänker jag. Att det är informerande och folkbildande på ett sätt, men också någonting socialt. Och att det är det som är bibliotekets roll, tänker jag.

Intervju, informant H

Informant H menar vidare att biblioteket som offentligt social rum bjuder in till aktiviteter som fröbibliotek eller klädbytdagar: "Men att vi ska vara liksom den här socialt utjämnande institutionen i samhället, att alla ska ha möjlighet att lära sig och ta del av information och kunskap. Då passar ju ett fröbibliotek väldigt bra in i det, tycker jag". Här tydliggörs hur biblioteket kan vara en plats för transformation, genom att erbjuda kunskap på flera olika sätt för att inkludera fler människor.

Informant D reflekterar över hur fröbiblioteket passar in i biblioteks uppdrag:

Jag ser det som en del i det öppna demokratiska samhället och ett sätt att sprida information genom andra saker än text. Men fortfarande att förmedla information, till exempel om frågor som matsäkerhet och biologisk mångfald och såna saker, och initiera den typen av samtal. Så jag ser det som att det går att väl integrera i det uppdraget som vi har som folkbibliotek. Och att stärka biblioteket överhuvudtaget som en mötesplats för människor med olika typer av intressen.

Intervju, informant D

Genom att erbjuda aktiviteter och programverksamhet stärks biblioteket som social infrastruktur, menar Klinenberg (2018), och det ger tillfälle för människor med olika intressen, bakgrunder och värderingar att mötas, precis som empirin visar. Detta är precis vad omställningsarbetet behöver, menar Wolrath Söderberg (2021) och finner återkommande att det behövs samtal och arenor där människor kan dela med sig av sina erfarenheter och tankar, och redan förändrat beteende.

Biblioteket som en demokratisk plats och arena för befolkningen lyfts av flera informanter. Genom att biblioteket är en plats där människor möts och kan lära av varandra, och där lokalsamhällets behov och intressen spelar in, skapas biblioteket i samspel med det omgivande samhället. Informant D tror att biblioteket som plats har bättre potential än någon annan plats att förankra hållbarhetsarbete i lokalsamhället, efter de specifika förutsättningar som gäller där, så att människor känner att de har ett medbestämmande. Även informant C för ett liknande resonemang:

Jag tycker ju att bibliotekets idé om fri åsiktsbildning och att vi inte skriver någon på näsan, att det är så här oerhört viktigt. Så jag tänker att, man får ju verkligen göra saker på rätt sätt, tänker jag också. Att man behöver väcka intresse och lust. Men jag tänker exakt vad de rätta svaren är så det vet ju kanske ingen av oss förutom att man kan inte vara passiv.

Intervju, informant C

På frågan om fröbiblioteket kan vara ett exempel på sätt att ta upp dessa frågor på ett sätt som inte "skriver någon på näsan" fortsätter informant C:

Jo, jag tänker att fröbiblioteket är väldigt oskyldigt, verkligen. Jag har svårt att uppfatta det som väldigt politiskt. Och det är ju också något som biblioteken är. Vi har ju till exempel liksom riktlinjer för hur vi inte ska vara politiska. Eller det ska ju naturligtvis alla folk i bibliotek ha, om vi ska följa lagen. Men samtidigt så tänker jag att Agenda 2030, det är ju liksom, det baserar sig på fakta, men på något sätt är det ju, eller det är att vi har regnbågsflaggan, så vi är ju inte helt neutrala, utan vi tar ju ställning för demokrati och sådant här. Så det tycker jag nog att vi kan ställa oss bakom den fakta som finns om att vi vet att vi står inför problem av olika slag. Men ändå på något sätt att fundera på hur vi gör det.

Intervju, informant C

Detta är ett tema som implicit återkommer i empirin, hur odling och därigenom fröbiblioteket ses som ett neutralt sätt att prata om dessa frågor. Att närma sig

komplexa och ofta politiskt laddade frågor genom en lustfylld och vardaglig praktik som odling och främja tillgång till olika perspektiv kan sänka trösklarna för engagemang. Holmberg et al. (2011) menar att vardagliga praktiker formar upplevelsen av vilka handlingar som är möjliga och att praktiker påverkar värderingar och normer, inte minst har personer med högt kulturellt eller ekonomiskt kapital högre inverkan på dessa. Wolrath (2021) lyfter betydelsen av att människor förstår vilka beteendeförändringar som spelar roll, och att de känner handlingsutrymme att agera. Biblioteket kan, som en samhällsinstitution med högt förtroende och en bred grupp användare, utgöra en plats som både ger utrymme till samtal, påverkar samhällsnormer och inspirerar till handling.

Fröbiblioteket har potential att skapa kontaktytor inte bara mellan användare utan också mellan användare och bibliotekets personal genom att initiera samtal. Informant C som arbetar på ett av de större biblioteken i studien berättar hur fröbiblioteket kan användas för att skapa relationer till invånarna i den egna stadsdelen:

Så det är ju också ett sätt att skapa relationer till invånarna i sin egen stadsdel som ju är viktigt. Det som inte har hänt förut, som hände i år var att det var en kvinna vid disken när jag råkade sitta där och fråga om det. Och så visade det sig att hon jobbar med en grupp, hon jobbar inom socialpsykiatri och då har de haft några år ett odlingsprojekt som de jobbar med. Och då ville de som en del av det med några i gruppen komma och byta frö./.../ Och det blev jag jätteglad över för då tänkte jag att då, ja men liksom det är lite så här, vi vill ju vara en levande del i människors liv, i vår verksamhet på biblioteket. Vi vill vara relevanta på något sätt.

Intervju, informant C

Även informant H arbetar på ett större bibliotek och ser fröbibliotekets potential till gemenskap:

Jag vet till exempel på vissa mindre bibliotek där man kanske har en mer nära relation till sina besökare så blir sticklingsbyte och fröbibliotek ett sätt att börja prata med varandra. Dels mellan besökare, men också personal och besökare. Det är relationsskapande. På större bibliotek så är det kanske mer så att folk kommer in och det blir lite mer anonymt, men det finns ändå någon slags... någonting i det här som liksom mjukar upp verksamheten eller vad man ska säga...

Intervju, informant H

Detta är relevant när biblioteket, precis som det omgivande samhället, rör sig mot självbetjäning i högre grad. Utlåningsmaskiner och meröppet, där användarna sköter sina biblioteksärenden på egen hand, har effektiviserat arbetet men också minskar kontakten mellan användare och personal. Grace och Sen (2013) menar att det är denna informella kommunikation som bygger tillit och därigenom

socialt kapital, och att denna minskar med effektivisering. Även Klinenberg (2018) poängterar att social infrastruktur som främjar effektivitet tenderar att motverka formligt band mellan personer. Fröbiblioteket öppnar för informella samtal mellan användare och bibliotekspersonal, och kan därigenom öka bidra till biblioteket som en plats i den sociala infrastrukturen.

För informant B har det tidigare nämnda sticklingsbytet också en vidare funktion - att värva volontärer till fröpackningsdagar på biblioteket, där fröer fördelas och packas inför uppstarten på våren. Detta görs med hjälp av volontärer under tre tillfällen under våren. Informant B berättar att det överraskat att så många är villiga att hjälpa till:

Ja, det är så underbart förstår du att folk vill hjälpa oss. Det här är det tredje året som vi har bjudit in till de här, vi kallade det fröcirkeln från början, men det var en del som föreställde sig att man skulle, någon liten föreläsning, eller att man skulle prata om fröer och så, så nu kallar vi det fröpackning, kort och gott. Hjälpt oss packa fröer. Men det har kommit människor till alla de här träffarna och en del har sagt det som, det här är som en lisa för själen och det här är så roligt, då får vi komma nästa gång också /.../ Och det blir ju väldigt lättare när man sitter och småpratar med helt okända människor som pratar om sina trädgårdar och vad de tycker om att odla och om ditten och datten och så.

Intervju, informant B

Fröbiblioteket främjar med detta gemenskap på ytterligare ett sätt. En aktivitet som uppstått ur ett praktiskt behov, blir också en möjlighet till möten och kunskapsutbyte - det kan ses som optimering och transformation i ett. Volontärbete är dessutom en fritidsaktivitet som leder till ökat välbefinnande (Holmberg et al. 2011). Genom att bredda den typ av aktiviteter som sker vid biblioteken, kan fler målgrupper nås och kopplas samman, och bidra till ökad gemenskap på nya sätt.

5.2.3 Delningskultur och återbruk

Delningskultur är ett tredje återkommande tema i det empiriska materialet, som kopplas till både ekonomisk och ekologisk hållbarhet. Flera informanter lyfter att biblioteket med sitt uppdrag att tillhandahålla information kan vara en självklar plats för ett fröbibliotek, och att hela bibliotekets grundidé går utmärkt att överföra till mer än böcker. "jag tänker att den här delningskulturen är jättefin som bibliotek är i grunden. Alla har tillgång till ett gemensamt bestånd. Det är ju en fantastisk grej bara det. Och att man kan då utvidga det till att även innefatta frö", menar informant F. Den cirkulära synen som är bibliotekets grundidé ser informant B som en självklar här hen får frågan om fröbibliotekets koppling till bibliotekets uppdrag: "Jag tror att den kopplingen är redan gjord från början, men sen gäller det att hålla i den kopplingen. Och framförallt, jag ser ju den här

samhörigheten med låna, läs, lämna, låna, odla, lämna. Alltså det är samma cirkulära syn".

Ekonomiska faktorer är också som tidigare visats motiv till fröbiblioteket - flera informanter tar upp kostnader för fröer, och att delning ger fler användare möjlighet att testa odling utan att hindras av ekonomi, som den socialt utjämnande faktor informant H tidigare uttrycks att biblioteket som institution ska vara. Även informant C tänker att fröbiblioteket passar utmärkt ihop med bibliotekets grundidé: "...eftersom det handlar om att det ska inte vara några pengar involverade. Det är att vi involverar invånare, vi försöker få till ett byte av nånting, den cirkulära ekonomin helt enkelt, som vi blir en del av då". Informant E menar att återanvändning genomsyrar allt biblioteken gör, och att hela verksamheten bygger på "återanvändning och att det ska vara till för alla", och tar upp försäljning av gallrade böcker som ytterligare ett exempel på detta.

Att byta med varandra är både en ekonomisk, hållbar och social praktik, som också i litteraturen hänger ihop med att bredda synen på biblioteket (Alger, Jonkel & Bray 2014). Det som skiljer fröbiblioteket från annan utlåningsverksamhet, oavsett om det är informationsresurser eller andra mer icke-traditionella saker som verktyg som lånas ut, är att fröbiblioteket är tänkt som lån *mellan* användare snarare än lån *från* biblioteket. Där blir, som informant C säger, användarna involverade på ett annat sätt, vilket kan ge fröbiblioteket en social dimension som går utöver den vanliga utlåningen.

Här tydliggörs hur de olika aspekterna av hållbarhet har en nära koppling till varandra, och också de logiker som Mathiasson och Jochumsen (2022) identifierat. Kopplingen till den cirkulära ekonomin som informanterna gör hänger samman med både ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet, och funktionen att bidra till delningskulturen kan alltså tolkas som både demonstration, transformation, optimering och legitimitet.

Empirin visar att fröbibliotekets uppstart och verksamhet inte behöver vara materiellt krävande, vare sig i arbetsgång, budget eller investeringar, något som stämmer väl överens med tidigare forskning (Anderson 2021; Peekhaus 2018). Både de motiv som informanterna uppgett som initiativ till att starta fröbiblioteket, och själva genomförandet kan relateras till optimering. En majoritet av informanterna har startat fröbiblioteket genom att utnyttja befintliga resurser som kasserade möbler, gallrade böcker och insamling av fröer från medarbetare och vänner. Det kan ses som optimering på flera nivåer - både en

ansvarsfull användning av bibliotekets resurser, men också optimering av de resurser som kommer användarna till del - i detta fall fröer, men också information och kunskap. Informant G beskriver en önskad effekt av fröbiblioteket som kan kopplas till optimering på ett sätt som också breddar synen på bibliotek och på det sättet kan bidra till legitimitet:

Jag tror att en effekt som vi också vill åstadkomma, det är att bredda synen på vad biblioteket är. Och uppmuntra, att byta med varandra istället för att alla springer och köper. Och det gäller inte bara fröer utan böcker och allt möjligt. Folk börjar upptäcka mer och mer att det är mycket man kan göra i bibliotek, inte bara låna böcker. Så det är en del i det.

Intervju, informant G

Precis detta menar också Hauke (2019), som ser aktiviteter som fröbyten eller fröbibliotek som något som förenar folkbibliotekens grunduppdrag med miljö- och hållbarhetsfrågor, och breddar föreställningen av folkbibliotekets roll gentemot både invånare och politiker. Hauke menar vidare att tjänster och aktiviteter som dessa är en reaktion på det ökade behovet av fysiska mötesplatser och möjligheter till praktiskt lärande (Hauke 2019). Att biblioteken dessutom själva arbetar med återbruk av resurser, gör att de kan fungera som förebilder och demonstrera hållbarhet i sin egen verksamhet, vilket också bidrar till legitimitet. Forskningen inom klimatbeteende har länge betonat vikten goda exempel. Förebilder spelar roll, och att "leva som man lär" är centralt för tillit till både aktör och budskap (Wolrath Söderberg 2021).

Själva bytet mellan användare framstår som en viktig framgångsfaktor för fröbiblioteket i empiriska materialet. Trots ett flertal andra mål och syften med fröbiblioteket, som tidigare berörts, lyfts ofta just ruljansen på fröer som den kanske främsta faktorn för ett "lyckat" fröbibliotek. Bara på två av biblioteken görs en ansats att mäta lånen, och fröbiblioteket är i låg grad formaliserat. Det leder till, precis som mycket annan miljö- och klimatrelaterat arbete på bibliotek, att ordentlig utvärdering är svår att göra (Larbring 2021). Det kan tolkas som att en *känsla* för hur mycket frön som lånas och framförallt lämnas tillbaka styr om verksamheten ses som framgångsrik. Informanterna är generellt ganska okritiska till fröbiblioteket, men just bristande återlämning av fröer lyfts återkommande som ett problem, eller potentiellt problem. Detta stämmer väl med tidigare forskning, där brist på återlämning och lågt deltagande återkommer som en av få utmaningar med fröbibliotek (Singh, Mehra & Sikes 2022; Solieri 2018).

6. Diskussion, slutsatser och framtida forskning

I den här studien undersöks fröbibliotekets funktioner och potential på svenska folkbibliotek, med syftet att bidra till kunskap om hur folkbibliotek kan bidra till klimat- och miljöomställningen. Genom att de tre delfrågor som redovisas i uppsatsen inledning, ämnas den huvudsakliga forskningsfrågan besvaras: Hur kan folkbibliotek bidra till lokalsamhällets miljö- och klimatomställning?

6.1 Diskussion

Ett fröbibliotek kan framstå som en trivial verksamhet, en liten trivial detalj i det stora komplexa problem som klimat- och miljöfrågorna utgör. Fröbiblioteket kan tolkas som ett okontroversiellt sätt att lyfta komplicerade frågor utan att ådra sig kritik för att ta ställning eller vara opartiskt. Hansson menar att folkbiblioteken ofta väljer just okontroversiella lösningar för att ”hanka sig fram” och att de snabbt anpassar sig efter tidens förändringar (Hansson 2012). Här skulle man kunna argumentera för att fröbiblioteket blir meningslöst i den stora bilden. Det finns dock tydliga tecken på att det stora och det lilla hänger ihop. Den komplexitet som omringar miljö- och klimatfrågor kräver ett mångfacetterat engagemang från både offentlig sektor, olika samhällsaktörer och medborgare (IPCC 2023; SOU 2019:13). Wolrath Söderberg (2021) menar att dikotomin som existerar mellan individ och system är falsk - omställning behövs på alla nivåer, det är då chansen är störst för en kraftfull och bestående transformation. Detta är också ett av målen för begreppet miljöutbildning: att skapa nya miljövänliga beteendemönster för individer, grupper och samhället i sin helhet (Fedorowicz-Kruszewska 2020).

Klimatförändringen och dess relaterade miljöfrågor har, tillsammans med Covid 19-pandemin och kriget i Ukraina, aktualiserat frågan om livsmedelsförsörjning på både globalt och i Sverige. Sverige har en låg grad av självförsörjning och är beroende av import av konstgödsel, växtskyddsmedel och utsäde. Här skulle kanske den småskaliga odlingen ta en större roll i den svenska matförsörjningen och på så sätt öka vår resiliens. På amerikanska folkbibliotek är kopplingen mellan biblioteket och matförsörjning tydligare än i en svensk kontext - många bibliotek har där i många år varit medverkande i olika program som syftar till att hjälpa utsatta grupper, genom bland annat matlagingskurser, distribuering av mat

till barn och ungdomar under sommarlovet och community gardens (Lenstra & D'Arpa 2019). Lokal matkultur har en framträdande roll inom både permakulturrörelsen och omställningsrörelsen, där en medvetenhet om var och hur maten vi äter har producerats är central (Barry 2012), och i omställningsrörelsen är det vanligt med berättelser om hur ett omställningsengagemang började med insikten om hur bräckligt det nuvarande livsmedelssystemet är. Med fröbiblioteket som utgångspunkt kan dessa frågor lyftas och öka medvetenheten om de risker och svagheter som finns i vårt nuvarande storskaliga matsystem, som redan nu påverkas av klimatförändringen (IPCC 2023).

I en svensk kontext är det snarare främst odlingsglädje som ofta återkommer i det empiriska materialet, och det kopplas till både folkhälsa och psykiskt välmående. Optimism och hopp har tillsammans med medvetenhet och relationell kapacitet funnits vara nyckelfaktorer för främja förändring som gynnar både planetens och människors välmående, och att förändrade vanor kan leda till en känsla av självbestämmande och delaktighet (Wamsler & Bristow 2022; Moser & Dilling 2007). Glädje återkommer både som motiv för att starta och driva fröbibliotek och som tidigare setts som ett syfte i form av ökad odlingsglädje och ökat hopp i osäkra tider. Detta kan verka banalt, men forskning har visat att en positiv inramning är en viktig funktion för att få med sig människor i omställningen (Wolrath Söderberg 2021). Stöd, inspiration, förebilder och positivt socialt tryck är centralt för normförflyttningar som kan leda till omställning. Samtidigt är ett empatisk förhållningssätt, där människor öppet delar med sig av sina egna brister, nödvändigt för att kunna påverka någon på ett direkt sätt utan att upplevd skuld eller skam utgör ett motstånd (Wolrath Söderberg 2021). Att uppmärksamma odling och väcka odlingsintresse är ett centralt tema både i empirin och i litteraturen. Fröbiblioteket kan vara ett enkelt och resurssmart sätt att i längden uppmuntra till omställning och medborgerligt engagemang. Som både Peekhaus (2018) och Anderson (2021) poängterar, kan fröbibliotek ta många former och enkelt anpassas till rådande förutsättningar på både bibliotek och efter de behov som finns i lokalsamhället. Detta är tydligt också i det empiriska materialet, där storlek, tillvägagångssätt och mål varierar, även om grundidén är densamma.

Flera informanter talar om den upplevda känsla av magi och förståelse för naturen som odling kan föra med sig. Den fränkoppling mellan människa och natur som tillhör de dominerande sociala mönster i vår livsstil, som individualism och materialism, beskrivs som en grundorsak till klimatförändringen i Wamsler och

Bristows (2022) studie. Denna typ av erfarenhetsbaserad kunskap som bibliotekarierna genom sina egna intressen kan bidra med är viktig enligt Peekhaus (2018), som menar att fröbiblioteket erbjuder en form av infrastruktur för att dela och bevara lokal empirisk kunskap. Även Haglunds (2021) resultat pekar på att biblioteket har potential att bidra till utbyte och skapande av lokal kunskap genom ökad interaktion mellan invånare och samhälle och bidra till att skapa starkare relationer med naturen. Biblioteket kan då genom sin personal utöva demonstration, och verka som förebilder i lokalsamhället. Genom detta stärker också fröbiblioteket den sociala infrastrukturen som biblioteket är en del av.

Denna delning av kunskap är också en viktig del av de sociala tillfällena som uppkommer av volontärarbetarens medverkan till fröbiblioteket: det praktiska syftet är att sortera och packa fröer, men genom detta skapas relationer mellan användare och ett utbyte av erfarenheter, som i sig kanske är en viktigare effekt än det praktiska arbetet som utförs. Fröbiblioteket som social innovation kan härmed vara en drivkraft för förändring som främjar interaktion mellan användare (Winberry & Potnis 2021). Axelsson (2022) menar att aktiviteter som fröbibliotek illustrerar bibliotekets potential som en resurs i samhället där förmågan att koppla samman invånare med kunskap genom både traditionella och icke-traditionella metoder är vital. Denna syn kan anas även bland informanterna i denna studie - det praktiska arbetet med odling kan leda till ett behov av mer teoretisk kunskap.

Det lokala samhället har stort fokus i både litteraturen och det empiriska materialet. Edwards (2018) menar att bibliotek bör fokusera på att göra avtryck på just lokal skala, nyttja lokala tillgångar samt anpassa arbetet efter lokalsamhällets behov. Precis detta perspektiv syns tydligt i det empiriska materialet, där vikten av den lokala förankringen är tydlig hos informanterna. Samtidigt som informanterna uppger en önskan om ett tydligare uppdrag för biblioteken när det gäller arbete med klimat- och miljöfrågor, poängterar också flera informanter att den lokala anknytningen och friheten att utgå från de behov som finns i det omgivande lokalsamhället är väldigt viktig. Den flexibilitet som bristande styrning kan ge utrymme till, som Brandels och Forsström (2021) fann i sin studie, är till synes viktig att värna. Peekhaus (2018) menar att fröbibliotek erbjuder just ett nytt tillvägagångssätt för att sätta folkbibliotek i förgrunden som proaktiva agenter för förändring i sina lokala samhällen. Biblioteket blir på detta sätt, trots sin kommunala anknytning, också en viktig del av civilsamhället, särskilt i samarbeten med lokala organisationer och aktörer. Biblioteket kan här framträda

som en plats som möjliggör delaktighet där processer som är av samhällelig och politisk vikt initieras, en form av nerifrån-och-upp-delaktighet (Olsson Dahlquist 2019). Olsson Dahlquist (2019) lyfter som exempel informationsmöten som arrangeras tillsammans med Röda Korset där det för föreningen är ett sätt att få människor delaktiga i föreningslivet, medan det för biblioteket kan vara sätt att arbeta med folkbildning. Samma princip kan appliceras på samverkan med föreningen Sesam eller Naturskyddsföreningen.

Den i inledningen nämnda studie som publicerades under våren 2024 visade att en majoritet av de 13 000 individer från 125 olika länder var positiva till olika former av klimatfrämjande åtgärder, även sådana som påverkar livet på olika sätt. 89 % av de medverkande efterfrågade utökade politiska åtgärder, och 69 % uttryckte benägenhet att bidra med 1 % av den personliga inkomsten för att främja klimatet. Studiens resultat visade samtidigt att det finns en diskrepans mellan den egna inställningen och uppfattningen om andras benägenhet och engagemang undervärderas - det finns med andra ord en global pessimism gällande andra personers intresse för att agera (Andre, Boneva, Chopra, & Falk 2024). Det felaktiga antagandet att det behövs en majoritet för att åstadkomma kulturell eller politisk förändring är vanlig menar Wolrath Söderberg (2021), och påpekar att det egentligen inte behövs många individer för att skapa en normförskjutning. Det som är avgörande är att individer samtalar med varandra, bildar grupper, etablerar nya vanor och delar dem med varandra. Det är ur innovativa förebilder och sociala rörelser som majoriteter uppstår och även små normförändringar och rörelser kan leda till att en fråga aktualiseras eller hamnar på den politiska agendan (Wolrath Söderberg 2021).

Delning och återbruk kan, för både individer och grupper, utgöra ett sätt att förändra beteenden, och det finns en fara i att ensidigt samhälleligt fokus läggs på storskaliga tekniska lösningar menar Wolrath Söderberg (2021). Lokala småskaliga teknikskiften, som delningskultur, kan leda till ett mer aktivt förhållningssätt till klimatkrisen. Istället för att teknisk utveckling ses som den viktigaste agenten för förändring, lyfts också saker som demokrati och normer. Wolrath Söderberg (2021) menar också att det handlar om en kulturfråga - att göra det önskvärt att vara nöjd med mindre, med tillräckligt. Detta kan peka på att små initiativ, som fröbibliotek, kan ha långsiktiga effekter på lokalsamhällen genom att lyfta frågor, uppmuntra till samtal och handling och erbjuda en arena för gemenskap och kunskapsutbyte. Som tidigare setts är fröbiblioteket i olika omfattning ett säsongsbetonat fenomen och sällan formaliserat, utan kan testas

utan större konsekvenser för resterande verksamhet. Omsättningen på fröer ses som en framgångsfaktor, samtidigt som flera informanter poängterar att det kan ta tid för besökare att upptäcka fröbiblioteket, särskilt utanför redan etablerade odlingskretsar. Här riskerar fröbiblioteket att "misslyckas" om det inte finns någon form av kontinuitet i utförandet, då flera informanter poängterar att det är viktigt att inte ge upp för snabbt om fröbiblioteket till exempel är tomt en period. Det finns alltså en risk att se just omsättningen som den viktigaste faktorn för framgång, om då andra positiva effekter som inte är lika mätbara kommer i skymundan. Det kan peka på att någon typ av tydliga syften och mål bör dokumenteras, så som vissa biblioteket i studien gjort. Samtidigt är just detta fröbibliotekets essens - det ska vara användare som lånar av varandra, snarare än av biblioteket, så det är rimligt att det är en grundläggande faktor att ta hänsyn till.

Arbetet med denna uppsats började med en ansats att undersöka folkbibliotekens arbete med ekologisk hållbarhet. Det blev dock snabbt tydligt att de fyra dimensionerna av hållbarhet hänger tätt samman och påverkar varandra. Den holistiska syn på hållbarhet som Mathiasson och Jochumsen (2022) lyfter är högst relevant för folkbiblioteken. Potentialen att bidra till en omställning bygger på både ekonomiska, ekologiska, kulturella och inte minst sociala grundvalar. För att kunna införliva fler aspekter av hållbarhet i studien, begränsades studiens fokus först till den publika verksamheten, sen till ett specifikt, i en svensk kontext, tidigare utforskat fenomen: fröbibliotek. Initialt var det oklart ifall det skulle kunna studera detta fenomen i tillräckligt utsträckning, ifall fenomenet var nog utbrett och ifall det skulle gå att insamla empiriskt material i tillräcklig utsträckning. Intervjuer valdes som metod, både då tidigare svensk forskning visat på att klimat- och miljöarbete främst drivs av enskilda bibliotekarier, och på grund av fröbibliotekets till synes informella läge.

Resultatet påverkas av informanternas roller: deras medverkan baseras på biblioteksorganisationernas eget urval, där personer med direkt koppling till fröbiblioteket eller annat klimat- och miljöarbete valts ut. Detta kan ge upphov till ett resultat som är i princip odelat positivt till fröbibliotek. För att nyansera detta hade informanternas utsagor kunna kompletteras med analyser av styrdokument, för att ge en bild av hur stor plats klimat- och miljöarbete formellt tar. Å andra sidan är som vi tidigare sett detta arbete i stor utsträckning grundat i personligt intresse och engagemang, så den kunskap som olika dokument hade kunnat ge ansågs vara låg. Att intervjuerna utfördes digitalt var en nödvändighet då informanternas geografiska utbredning var utbredda över hela Sverige. Det har troligtvis

påverkat studiens resultat, då intervjuer och observationer på plats hade kunnat bidra med mer detaljerade beskrivningar av fröbiblioteken, som digitala intervjuer inte ger möjlighet till. Studien är genom metodvalet begränsad till att undersöka fröbibliotekets potential och de effekter som biblioteksanställda upplever samt har som mål att uppnå. Ambitionen med denna uppsats har varit att ha ett "underifrånperspektiv" - således har framförallt biblioteksanställdas syn på fröbibliotekens potentiella påverkan på användare och genom dessa på lokalsamhället utforskats.

De teoretiska grundvalar som denna uppsats vilar på har tidigare använts i uppsatser med närliggande ämnen (se Olsson & Pedersen 2023). Mathiasson och Jochumsens (2022) hållbarhetsmodell har styrkan att den är utformad specifikt för biblioteksverksamhet, men är också relativt ny. Av de hållbarhetsaspekter som modellen tar upp har den kulturella fått betydligt mindre utrymme i uppsatsen är de övriga. Som en alternativ teoretisk utgångspunkt hade Fedorowicz-Kruszewskas (2020) begrepp *människor*, *artefakter* och *processer* varit intressant att arbeta med, där *människor* innefattar de aktiviteter som berör de anställda, *artefakter* omfattar gröna samlingar, som miljöhyllor och *processer* omfattar de aktiviteter som vänder sig till användare som informationsförmedling, utställningar, olika typer av workshops, fröbyten, samt hållbar förvaltning och samarbete med externa aktörer. Utifrån dessa begrepp skulle fröbiblioteket och dess omgivande aktiviteter kunna synliggöras som delar i en större kontext, där fröbiblioteket kan placeras någonstans i gränslandet mellan processer och artefakter.

Jag gick in i arbetet med denna uppsats med idén att ett tydligare nationellt uppdrag eller nationella riktlinjer för folkbiblioteken var av största vikt för bibliotekens möjlighet att bidra till omställningen. Denna idé har inte nödvändigtvis försvunnit under arbetets gång. Det har däremot försvagats, till förmån för det lokala perspektivet som har möjlighet att ta de stora variationer av lokala förutsättningar som Sverige har i beaktande. Övertygelsen om att klimat- och miljöfrågor är av största vikt att fortsätta arbeta med, på alla nivåer av samhället och på många olika sätt, kvarstår.

6.2 Slutsatser

I denna uppsats har fenomenet fröbibliotek undersökts i en svensk folkbibliotekskontext, för att förstå genom tre delfrågor förstå hur folkbibliotek kan bidra till lokalsamhällets miljö- och klimatomställning.

Vilka funktioner kan fenomenet fröbibliotek ha på svenska folkbibliotek?

Resultatet av denna studie visar att fröbiblioteket kan ha flera funktioner på svenska folkbibliotek. Fröbiblioteket kan sänka trösklarna till kunskap genom praktiskt lärande samt fungera som en utgångspunkt för praktiskt lärande i en bredare mening, något som Hauke (2018) menar är essentiellt för att alla ska ha chans att involveras - något som är ett mål i Agenda 2030. Fröbiblioteket kan fungera som en utgångspunkt till samtal om olika ämnen relaterade till klimat- och miljöfrågor, och på så sätt vara en plats för informell miljöutbildning genom hela livet, något som Fedorowicz-Kruszewska (2020) menar är av vikt för att miljöutbildning ska vara så effektiv som möjligt. Utöver det kan fröbiblioteket ha ett instrumentellt värde för biblioteket, då det kan locka nya målgrupper och öka cirkulationen av informationsresurser. Denna upplevelse har flera informanter, och det stämmer väl med tidigare forskning, som visar att personal på amerikanska landsbygdsbibliotek upplever att fröbiblioteket bidrar till fler besökare och mer engagemang (Singh, Mehra & Sikes 2022). På så sätt bidrar också fröbiblioteket till bibliotekets legitimitet genom en vidgad syn på biblioteket som håller biblioteket aktuellt och relevant för lokalsamhällen. Hansson (2012) betonar bibliotekets roll i människors lokala strävan efter trygghet, sammanhang och mening och menar att det är där folkbiblioteket har sin yttersta uppgift. Genom att vara en utgångspunkt för informella samtal, bidrar fröbiblioteket också till gemenskap och att bygga sociala relationer både mellan olika användare, till exempel under volontärträffar, och mellan användare och bibliotekspersonal. Detta kan genom fröbiblioteket åstadkommas på ett sätt som är resursmart både materiellt och i arbetstid.

Hur ser biblioteksanställda på fröbibliotek, som en del av ett klimat- och miljöarbete?

Biblioteksanställda ser fröbiblioteket som en aktivitet som självklart passar in i både ett klimat- och miljöarbete och bibliotekets grunduppdrag, med fokus på att tillhandahålla information, fri åsiktsbildning och att biblioteket ska vara till för

alla. Flera informanter tar också upp att fröbiblioteket passar in i bibliotekets grundidé med återanvändning, en grundidé som har potential att ta större plats i delningsekonomin genom att utöka vad biblioteket erbjuder. Fröbiblioteket upplevs som ett neutralt, okontroversiellt sätt att ta upp komplexa och ibland polariserande frågor. Det ses som ett glädjefokuserat sätt att lyfta en mångfald av klimat- och miljörelaterade frågor. Fröbiblioteket ses också som en potentiell ingång till beståndet av informationsresurser, och därigenom till ökad kunskap. Den lokala förankringen är viktig, både eftersom arbetet ofta förankras i kommunala styrdokument och visioner, men också för att det lokala civilsamhället kan verka tillsammans med biblioteket för att möta lokala behov. Den nerifrån-och-upp-delaktighet som Olsson Dahlquist (2019) menar att biblioteket möjliggör, utgör en grund för omställning som kan inkludera invånarna utifrån lokala förutsättningar.

Hur kan fröbibliotek bidra till klimat- och miljöomställningen i det omgivande lokalsamhället?

Resultatet visar vidare att fröbiblioteket har potential att bidra till det omgivande lokalsamhällets klimat- och miljöomställning på flera sätt. Wolrath Söderberg (2021) påpekar att det inte behövs många individer för att skapa nya normer. Genom att ge möjlighet till nya praktiker och genom detta i potentialen för normförskjutningar har fröbiblioteket potential till att bidra till omställning för både lokalsamhälle och individer. Genom att vara en arena för delningskultur och återbruk, bidrar fröbiblioteket och biblioteket till ökad hållbarhet i lokalsamhällen. Fröbiblioteket bidrar genom informella samtal till ökad gemenskap, och bidrar till lokalt kunskapsutbyte och utbyte av praktisk erfarenhetsbaserad kunskap, något som Wolrath Söderberg (2021) är avgörande för förändring. Även Edwards (2018) lyfter att den kapacitet och de styrkor som finns i lokalsamhället är viktiga för biblioteket att främja, då de kan bidra till en hållbar utveckling. Genom fröbiblioteket kan biblioteket agera som en förebild och medverka till transformation.

Genom att besvara dessa frågor besvaras den övergripande forskningsfrågan:
Hur kan folkbibliotek bidra till lokalsamhällets miljö- och klimatomställning?

Syftet med uppsatsen är att öka förståelsen för hur folkbibliotek kan arbeta med miljö- och klimatfrågor. Genom det specifika fenomenet fröbibliotek lyfter studien folkbibliotekens publika verksamhet samt de motiv och grunder som finns

för detta arbete. Fröbibliotekets funktion och potentiella effekter på svenska folkbibliotek har undersökts och funnits bidra till både bibliotek och lokalsamhälle på flera sätt, och hur aktiviteter med små medel har potential att påverka det omgivande lokalsamhället. Genom detta bidrar studien med kunskap om vilken hur folkbibliotekens kan bidra till lokalsamhällets miljö- och klimatomställning och genom detta hur folkbibliotek kan arbeta med miljö- och klimatfrågor. Studien har således uppfyllt sitt syfte.

Resultatet av denna studie kan användas både som praktiskt utgångspunkt för att starta fröbibliotek, men framförallt för att synliggöra hur ett fröbibliotek på ett kostnadseffektivt sätt kan ha positiva effekter för både bibliotek och lokalsamhälle. Den lyfter också den påverkan som biblioteksanställda kan ha på bibliotekens arbete, där en breddning av och nyskapande syn på bibliotekets grunduppdrag kan bidra till att hålla biblioteken relevanta och aktuella.

6.3 Framtida forskning

Under arbetet med denna uppsats under våren 2024 har rubrikerna och löpsedlarna fortsatt avlösa varandra. Parallellt med att forskarna fortsätter varna om klimatförändringarnas konsekvenser, får Sveriges regering kritik för sin miljö- och klimatpolitik. Mycket pekar på att den politiska makten är oförmögen att ta de beslut som forskningen efterfrågar. Situationen kommer antagligen förvärras inom en svar framtid. Därför är det av vikt att fortsätta diskutera, problematisera och konceptualisera hur samhällets alla aktörer kan bidra, däribland biblioteken.

I denna studie har fröbibliotekets potential studerats utifrån biblioteksanställdas perspektiv. Ett ämne för framtida studier är att undersöka hur användare ser på bibliotekens olika insatser inom miljö- och klimatfrågor. Det är oklart om små beteendeförändringar verkligen leder vidare till större insatser, även om det är en idé som implicit uttrycks i åtskilligt omställningsarbete, menar Wolrath Söderberg (2021). Eftersom det i många fall saknas formell styrning av miljö- och klimatarbete på biblioteken, saknas också uppföljning och utvärdering. Därför skulle det vara intressant att undersöka de faktiska effekterna av olika typer av aktiviteter. Detta skulle kunna göras genom till exempel observationer och intervjuer med användare av bibliotekens klimat- och miljörelaterade verksamheter, som till exempel fröbibliotek.

Flera informanter uttrycker vikten av samarbete och att "ingen kan göra allt men alla kan göra något". Ökat samarbete med andra aktörer i klimat- och miljöfrågan är också något som flera informanter önskar i framtiden. Detta skulle vara ytterligare ett intressant område att undersöka i relation till klimat- och miljöfrågor på biblioteken. Slutligen - kulturens inverkan på vår förståelse för naturen har i denna uppsats mycket kortfattat lyfts, men är i sig ett ämne som är värt att fortsätta utforska, till exempel bokcirkelar som är inriktade på skönlitteratur med klimat- och miljötema.

Käll- och litteraturförteckning

Intervjuer

Transkribering samt inspelning av samtliga intervjuer finns i författarens ägo.

Informant A, Zoom 2024-02-21

Informant B, Zoom 2024-02-21

Informant C, Zoom 2024-02-29

Informant D, Zoom 2024-03-01

Informant E, Zoom 2024-03-06

Informant F, Zoom 2024-03-07

Informant G, Zoom 2024-03-11

Informant H, Zoom 2024-03-13

Personlig kommunikation mellan författare och informant via mejl, 2024-02-26.

Litteraturförteckning

Aabø, S. & Audunson, R. (2012). Use of library space and the library as place.

Library & Information Science Research 34(2), s. 138–149.

doi:<https://doi.org/10.1016/j.lisr.2011.06.002>

Aldrich R.S., Benton, S., Schaper L. & Scherer, J.A. (2013) *Sustainable thinking:*

Passageway to better buildings, budgets and beyond. I Hauke, P.,

Latimer, K. & Werner, Klaus U. (red.). *The green library: the*

challenge of environment sustainability = Die grüne Bibliothek :

Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis. Berlin: De Gruyter Saur.

s. 15-38.

Alger, A., Jonkel, E. & Bray, H. (2014). Seed Libraries in Sustainable

Communities. *Pacific Northwest Library Association Quarterly,*

79(1), s. 25-31. <https://pnla.org/wp-content/uploads/2018/03/volume-79-1.pdf>

- American Library Association (ALA) (2019) Resolution for the Adoption of Sustainability as a Core Value of Librarianship. Tillgänglig på: <https://www.ala.org/aboutala/sites/ala.org.aboutala/files/content/ResolutionfortheAdoptionofSustainabilityasaCoreValueofLibrarianship-FINAL.pdf> (Hämtad 2024-03-12)
- American Library Association (ALA) (2015) Resolution on the importance of sustainable libraries. Tillgänglig på: https://www.ala.org/aboutala/sites/ala.org.aboutala/files/content/governance/council/council_documents/2015_annual_council_documents/cd_36_sustainable_libraries_resol_final.pdf (Hämtad 2024-03-12)
- Anderson, J. L. (2021). The seed exchange: Growing non-traditional collections. *Mississippi Libraries*, 84(4), s. 61-65. <https://mla42.wildapricot.org/resources/Documents/MLarchive/ML2021Winter.pdf>
- Andre, P., Boneva, T., Chopra, F., & Falk, A. (2024). Globally representative evidence on the actual and perceived support for climate action. *Nature Climate Change*, 14(3), s. 253–259. doi:<https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1038/s41558-024-01925-3>
- Antonelli, M. (2008). The green library movement: an overview and beyond. *Electronic Green Journal*, 1(27). doi:10.5070/G312710757
- Antonelli, M. (2012). The Public Library's Role in the Transition Towns Movement. Ingår i: Antonelli, M. & McCullough, M. (red.). *Greening Libraries*. Los Angeles: Library Juice Press. Tillgänglig på: <https://litwinbooks.com/the-public-librarays-role-in-the-transition-towns-movement/>
- Aulisio, G. J. (2013). Green Libraries are More Than Just Buildings. *Electronic Green Journal* 35(1). <https://escholarship.org/uc/item/3x11862z>
- Axelsson, E. (2022). *En outnyttjad resurs?: En undersökning om gröna bibliotek och folkbibliotekets roll i klimatkrisen*. Masteruppsats. Biblioteks- och informationsvetenskap. Uppsala universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1679698/FULLTEXT01.pdf>
- Barry, J. (2012). Resilience, Transition, and Creative Adaptability. Ingår i Barry, J. *The Politics of Actually Existing Unsustainability: Human Flourishing in a Climate-Changed, Carbon Constrained World*. Oxford: Oxford University Press, s. 78-116. Tillgänglig på: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199695393.003.0003>

- Beutelspacher, L. & Meschede, C. (2020) Libraries as promoters of environmental sustainability: Collections, tools and events. *IFLA Journal*, 46(4), s. 347–358. doi:10.1177/0340035220912513.
- Binks, L., Braithwaite, E., Hogarth, L., Logan, A. & Wilson, S. (2014). Tomorrow's green public library. *The Australian Library Journal*, 63(4), s. 301-312. doi: 10.1080/00049670.2014.969417
- Brandels, A.C. & Forsström, N. (2021). *Miljöutbildning på biblioteken: En kvalitativ studie av folkbibliotekens arbete med miljö- och klimatfrågor*. Kandidatuppsats, Biblioteks- och informationsvetenskap. Umeå universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1634573/FULLTEXT01.pdf>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), s. 77-101. doi:<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- CILIP (u.å.a.). *About the Green Libraries Partnership*. <https://www.cilip.org.uk/page/aboutGreenLibraries> [2024-05-05]
- CILIP (u.å.b.). *Green Libraries Manifesto– working together for people and planet*. <https://www.cilip.org.uk/page/GreenLibrariesManifesto>. [2024-05-05]
- Clegg, N. and Storms, A. (2023) How We Built a Seed Library (and How You Can, Too). *Alki*, 39(2). <https://alki.pubpub.org/pub/z5arvxy5>
- D'Arpa, C., Lenstra, N. and Rubenstein, E. (2020) Growing Food at and through the Local Library: An Exploratory Study of an Emerging Role. *Advances in Librarianship*, 47, s. 41–59. doi:10.1108/S0065-283020200000047002.
- Davies-Young, K. (2018). Why So Many Public Libraries Are Now Giving Out Seeds. <https://www.atlasobscura.com/articles/public-seed-library>
- Dean, H. M., & Mezick, J. (2020). An Examination of Seed Libraries across two Academic Institutions. *Urban Library Journal*, 26(1). <https://academicworks.cuny.edu/ulj/vol26/iss1/3>
- Desa, M. (2016) Seed Libraries. Ingår i Brown, S., McIvor, K., Hodges Snyder, E. (red.). *Sowing Seeds in the City Ecosystem and Municipal Services*. Springer Dordrecht. s. 281-291
- Devine, J. & Appleton, L. (2023) Environmental education in public libraries. *Library Management*, 44(1), s. 152-165. doi: 10.1108LM-10-2022-0091

- Edwards, J. (2018). "Vital Assets": Libraries as Partners in Community Development. Ingår i: Fowler, G.J. & Schmehl Hines, S. (red). *Challenging the "Jacks of All Trades but Masters of None" Librarian Syndrome*. Emerald Publishing Limited (Advances in library administration and organization: volume 39), s. 1-14 doi: 10.1108/S0732-067120180000039001
- Eriksson, T. (2021). Hållbarhet saknas i planerna. *Biblioteksbladet*, 2021 (4), s. 20-21. <https://biblioteksbladet.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2021/11/bbl-4-2021.pdf>
- Fedorowicz-Kruszewska, M. (2019). Sustainable libraries — fashion or necessity?’, *JLIS.it*, 10(1), s. 92–101. doi:10.4403/jlis.it-12500.
- Fedorowicz-Kruszewska, M. (2020). Environmental education in libraries – theoretical foundations and practical implementation , *Library Management*, 41(4/5), s. 279-293. <https://doi.org/10.1108/LM-12-2019-0087>
- Fedorowicz-Kruszewska, M. (2021). Green libraries and green librarianship – Towards conceptualization, *Journal of Librarianship & Information Science*, 53(4), s. 645–654. doi:10.1177/0961000620980830.
- Fedorowicz-Kruszewska, M. (2023) Green libraries: barriers to concept development, *Library Management*, 44(1/2), s. 111–119. doi: 10.1108/LM-04-2022-0041.
- Finanspolitiska rådet (2024). *Svensk finanspolitik. Finanspolitiska rådets rapport 2024*. Tillgänglig på: <https://www.fpr.se/download/18.2d63770418f379d56435cd1/1714722716776/Svensk%20finanspolitik%202024.pdf> (Hämtad 2024-05-13)
- FN-förbundet (2023). *Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling*. <https://fn.se/vi-gor/vi-utbildar-och-informerar/fn-info/vad-gor-fn/fns-arbete-for-utveckling-och-fattigdomsbekampning/agenda2030-och-de-globala-malen/>. [2023-02-06].
- Fredriksson, L. & Kilander, A. (2018) *Ekologisk hållbar utveckling på Sveriges folkbibliotek jämförande studie av verksamhet och kommunala styrdokument*. Kandidatuppsats, Biblioteks- och informationsvetenskap. Högskolan i Borås. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1228615/FULLTEXT01.pdf>
- Fritidsodlingens Riksorganisation [FOR] (2019). *Hybrider i växtvärlden*. <https://for.se/fragor-och-svar/hybrider-i-vaxtvarlden/> [2024-04-11]

- Garnett, J. (2021) Resilient libraries. *The Journal of the Australian Library and Information Association*, 70(3), s. 307-312 doi: 10.1080/24750158.2021.1960612.
- GitHub (2024). StoryToolkitAI. <https://github.com/octimot/StoryToolkitAI> [2024-03-11]
- Grace, D. & Sen, B. (2013). Community Resilience and the Role of the Public Library. *Library Trends*, 61(3), s. 513-541. doi: 10.1353/lib.2013.0008.
- Granberg, M. & Bodland, T. (2019). *Klimatanpassning och samhällets resiliens: Ett svenskt perspektiv*. Centrum för klimat och säkerhet 2019:4. Karlstad universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1362323/FULLTEXT01.pdf>
- Hagelin, A. (2012). *Miljöarbete på bibliotek: En komparativ studie av tre folkbiblioteks yttre miljöarbete*. Kandidatuppsats, Biblioteks- och informationsvetenskap. Högskolan i Borås. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1308518/FULLTEXT01.pdf>
- Haglund, E. (2021). *Gröna bibliotek som en mångfunktionell urban allmänning – en exempelstudie av biblioteket Garaget och projektet Gröna biblioteket i Malmö*. Självständigt arbete, Landskapsarkitektur Sveriges lantbruksuniversitet. <https://stud.epsilon.slu.se/18542/1/haglund-e-20221220.pdf>
- Halkjaer E. & Strengbom, I. (2023). Skarp kritik mot klimathandlingsplan. *Sveriges Natur*; 12 december. <https://www.sverigesnatur.org/aktuellt/skarp-kritik-mot-klimathandlingsplan/> [2024-02-02]
- Hansson, J. (2012). *Folkets bibliotek? texter i urval 1994-2012*. BTJ förlag.
- Hansson, J. (2010). *Libraries and identity : the role of institutional self-image and identity in the emergence of new types of libraries*. Chandos Publishing.
- Hauke, P. (2019). *Green Libraries Towards Green Sustainable Development Best Practice Examples from IFLA Green Library Award 2016–2019*. I *IFLA WLIC 2019 - Athens, Greece - Libraries: dialogue for change*. Aten, Grekland 20-30 augusti. Tillgänglig på: <https://library.ifla.org/id/eprint/2562/1/166-hauke-en.pdf>
- Hauke, P. (2018). From Information Literacy to Green Literacy: Training Librarians as Trainers for Sustainability Literacy. I *IFLA WLIC 2018*, Kuala Lumpur, Malaysia, 24-30 augusti. Tillgänglig på: <https://library.ifla.org/id/eprint/2147/1/116-hauke-en.pdf>

- Holmberg, J., Larsson, J., Nässén, J., Svenberg, S. & Andersson, D. (2011). *Klimatomställningen och det goda livet* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig på: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6458-7.pdf> (Hämtad 2024-04-28)
- Ingalls, D. (2017). Breaking New Ground: The Case for Seed Libraries in the Academic Library. *Public Services Quarterly*, 13(2), s. 78–89. doi: 10.1080/15228959.2017.1304315
- Ingalls, D. (2021). From Seed to Harvest: Growing the Macdonald Campus Seed Library. *New Review Of Academic Librarianship*, 27(1), s. 97–112. <https://doi.org/10.1080/13614533.2019.1699838>
- IFLA-UNESCO (2022) IFLA-UNESCO Public Library Manifesto 2022. Tillgänglig på: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2006/1/IFLA-UNESCO%20Public%20Library%20Manifesto%202022.pdf> (Hämtad 2024-02-15)
- International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) (u.å.) *Environment, Sustainability and Libraries Section*. <https://www.ifla.org/units/environment-sustainability-and-libraries/> [2024-02-15]
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2023). *CLIMATE CHANGE 2023 Synthesis Report Summary for Policymakers*. Tillgänglig på: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf (Hämtad 2024-02-22)
- Jankowska, M.A., & Marcum, J.W. (2010). Sustainability Challenge for Academic Libraries: Planning for the Future. *College & Research Libraries*, 71(2), s. 160–170. doi: 10.5860/0710160.
- Kihlberg J. (2024) 2023 det varmaste året som uppmätts – 1,48 grader varmare än under förindustriell tid. *Dagens nyheter*, 9 januari. <https://www.dn.se/varlden/2023-det-varmaste-aret-som-uppmatts-1-48-grader-varmare-an-under-forindustriell-tid/> [2024-01-11]
- Klinenberg E (2018) *Palaces for the People: How Social Infrastructure Can Help Fight Inequality, Polarization and the Decline of Civic Life*. London: Vintage Books.
- Kungliga biblioteket (2021). *Trender i planerna 2020 - Kommunala biblioteksplaner 2020*. Kungliga biblioteket. Tillgänglig på: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-99> (Hämtad 2024-01-12)

- Larbring, A. (2021). *Mot en hållbar framtid - Folkbibliotekariers arbete för hållbar utveckling ur ett praktikteoretiskt perspektiv*. Masteruppsats, Biblioteks- och informationsvetenskap. Högskolan i Borås. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1599075/FULLTEXT01.pdf>
- Lee, P.-C. (2023) From Community Engagement to Community Resilience: The Evolving Role of Public Libraries. *Public Library Quarterly*, 43(3), s. 1–28. doi:10.1080/01616846.2023.2251860.
- Lenstra, N. & D'Arpa, C. (2019) Food Justice in the Public Library. *The International Journal of Information, Diversity, & Inclusion*, 3(4), s. 45-67. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48645197>
- Lunds universitet (2023). *Zoom - Lunds universitets digitala verktyg för möten och undervisning*. <https://www.education.lu.se/verktyg/om-zoom> [2024-02-03]
- Mathiasson, M.H. & Jochumsen, H. (2022). Libraries, sustainability and sustainable development: a review of the research literature, *Journal of Documentation*, 78(6), s. 1278–1304. doi:<https://doi.org/10.1108/JD-11-2021-0226>
- McBride, B. B., Brewer, C. A., Berkowitz, A.R. & Borrie W.T. (2013). Environmental literacy, ecological literacy, ecoliteracy: What do we mean and how did we get here?, *Ecosphere* 4(5), s. 1-20. doi:<http://dx.doi.org/10.1890/ES13-00075.1>
- Miller, K. (2010). *Public libraries going green*. Chicago: American Library Association
- Moser, S. & Dilling, L. (2007). Toward the social tipping point: Creating a climate for change. Ingår i: *Creating a Climate for Change: Communicating Climate Change and Facilitating Social Change*. s. 491-516. doi: 10.1017/CBO9780511535871.035.
- Naturskyddsföreningen (2023). *Naturskyddsföreningen kommenterar regeringsförklaringen*. [Pressmeddelande] 2023-09-12. <https://via.tt.se/pressmeddelande/3369325/naturskyddsforeningen-kommenterar-regeringsforklaringen?publisherId=3236031&lang=sv>
- Naturvårdsverket (2022). *Generationsmålet- Fördjupad utvärdering av miljömålen 2023*. Rapport 7090. (Hämtad 2024-02-17)
- Nilsson, C. (2021). *Folkbibliotek och Agenda 2030: Arbete med hållbar utveckling i praktiken*. Kandidatuppsats, Biblioteks- och informationsvetenskap. Högskolan i Borås. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1634238/FULLTEXT01.pdf>

- Olsson Dahlquist, L. (2019). *Folkbildning för delaktighet: En studie om bibliotekets demokratiska uppdrag i en digital samtid*. Lunds Universitet. Tillgänglig på: https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/64019345/Lisa_Olsson_Dahlquist_HELA.pdf (Hämtad 24-05-13)
- Olsson, M. (2018). *Gröna Bibliotek: Ett användarperspektiv*. Kandidatuppsats, Biblioteks- och informationsvetenskap. Högskolan i Borås. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1230143/FULLTEXT01.pdf>
- Olsson, M. & Pedersen, A-S. (2023). *Det där med gröna bibliotek - en fallstudie av hållbarhetsambitioner för Hyllie bibliotek*. Masteruppsats, Biblioteks- och informationsvetenskap. Lunds universitet. <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/9118149>
- Peekhaus, W. (2018). Seed Libraries: Sowing the Seeds for Community and Public Library Resilience. *Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 88(3), s. 271–285. doi:10.1086/697706
- Peritore, N., Lenstra, N. & D’Arpa, C. (2024). Public Librarianship and the US Food System: Results from a 2022 National Survey, *Public Library Quarterly*, 43(1), s. 91-108, doi:10.1080/01616846.2023.2200365
- Pötsönen, U., Sonkkanen, L., & Sahavirta, H. (2020). Steppingstones to more sustainable public libraries in Finland: From individual initiatives toward national guidelines and standards. *International Journal of Librarianship*, 5(2), s. 78-83. doi:<https://doi.org/10.23974/ijol.2020.vol5.2.179>
- Richmong Grows seed lending library (u.å.). *Seed Library Census 2024*. <http://www.richmondgrowsseeds.org/> [2024-03-22]
- Roth, C.E. (1992). *Environmental Literacy: Its Roots, Evolution and Directions in the 1990s*. Columbus OH: ERIC Clearinghouse for Science, Mathematics, and Environmental Education:. Tillgänglig på: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED348235.pdf> (Hämtad 2024-05-14).
- Rupchan, J. (2023). Seeds of sustainability: Roles and practices of seed libraries. *Pathfinder: A Canadian Journal for Information Science Students and Early Career Professionals*, 4(1), s. 68-80. <https://doi.org/10.29173/pathfinder89>
- Sahavirta, H. (2012). Showing the green way: Advocating green values and image in a Finnish public library. *International Federation of Library Associations and Institutions* 38(3), s. 239–242. doi: 10.1177/0340035212455624

- Sahavirta, H. (2018). A Garden on the Roof Doesn't Make a Library Green: A Case for Green Libraries. Ingår i: Hauke, Charney & Sahavirta (red.) *Going Green: Implementing Sustainable Strategies in Libraries Around the World*. Vol. 177, s. 5–21. De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110608878-003>
- Sievers-Glotzbach, S., Christinck, A. (2021). Introduction to the symposium: seed as a commons—exploring innovative concepts and practices of governing seed and varieties. *Agric Hum Values* 38, s. 499–507. doi: 10.1007/s10460-020-10166-x
- Singh, V., Mehra, B. and Sikes, E.S. (2022) Agriculture-based community engagement in rural libraries, *Journal of Librarianship & Information Science*, 54(3), s. 404–414. doi: 10.1177/09610006211015788.
- SMHI (2024) <https://www.smhi.se/nyhetsarkiv/copernicus-klimattjanst-ar-2023-det-varmaste-som-uppmatts-1.203416> *Copernicus klimattjänst: år 2023 det varmaste som uppmätts*. [2024-01-10]
- Soleri, D. (2018) Civic seeds: new institutions for seed systems and communities—a 2016 survey of California seed libraries. *Agric Hum Values* 35, s. 331–347. doi: <https://doi.org/10.1007/s10460-017-9826-4>
- SOU 2019:13. Agenda 2030 och Sverige: Världens utmaning – världens möjlighet
- Slone, D.J. (2010). After oil: Public libraries will have an important role to play in our new post-peak-oil society. *Library Journal*, 133, s. 28-31. <https://www.libraryjournal.com/story/after-oil>
- Svedberg, E. & Werme, A. (2022). *Vi har mycket goda förutsättningar att göra så mycket mer*": En kvantitativ studie om hållbar utveckling utifrån en svensk folkbibliotekskontext. Masteruppsats, Biblioteks- och informationsvetenskap. Högskolan i Borås. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1723205/FULLTEXT01.pdf>
- Söderholm, J., Ögland, M. & Gunnarsson Lorentzen, D. (2022). Färre besök, ökat förtroende. I Andersson, U., Oscarsson, H., Rönnerstrand, B. & Theorin, N. (red) *Du sköra nya värld*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. s. 339-351
- The Seed Library Network. (u.å.) Mission & Vision. <http://seedlibraries.weebly.com/mission--vision.html> [2024-03-22]
- Townsend, A.K. (2014). Environmental sustainability and libraries: facilitating user awareness *Library Hi Tech News*, 9, s. 21-23. doi: 10.1108/LHTN-07-2014-0059
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4., uppl. Studentlitteratur AB.

- Törnwall, M. (2023) Försvarsmakten måste tänka på klimatet. *Svenska Dagbladet*, 29 mars. <https://www.svd.se/a/mQVj3g/klimatpolitiska-radet-presenterar-kritik-mot-regeringen> [2024-02-18]
- United Nations (u.å.) *Action for Climate Empowerment*. <https://unfccc.int/topics/education-and-youth/big-picture/ACE#Article-6-of-the-Convention> [2024-05-16]
- UNESCO (1975). *The Belgrade Charter*. Tillgänglig på: <https://www.eusteps.eu/wp-content/uploads/2020/12/Belgrade-Charter.pdf> (Hämtad 2024-03-15)
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på: https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/_2017-08-29-god-forskningssed.html (Hämtad 2023-12-09)
- Vårheim, A. (2017) Public libraries, community resilience, and social capital, *Information Research*, 22(1), s. 1–14. <https://informationr.net/ir/22-1/colis/colis1642.html>
- Wallace-Wells, D. (2017). The Uninhabitable Earth. *New York Times*. <https://nymag.com/intelligencer/2017/07/climate-change-earth-too-hot-for-humans.html> [2024-02-02]
- Wamsler, C. & Bristow, J. (2022) At the intersection of mind and climate change : integrating inner dimensions of climate change into policymaking and practice, *Climatic Change*, 173 (1–2). doi:10.1007/s10584-022-03398-9.
- Weak, E. (2014). Simple Steps to Starting a Seed Library. *Public Libraries*. <https://publiclibrariesonline.org/2015/01/simple-steps-to-starting-a-seed-library/> [2024-03-14]
- Williams, B.F., Charney, M. & Smith, B. (2015) Growing our vision together: forming a sustainability community within the American Library Association, *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 11(2), s. 57-69, doi: 10.1080/15487733.2015.11908147
- Winberry, J. & Potnis, D. (2021). Social Innovations in Public Libraries: Types and Challenges. *Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 91(3), s. 337–365. doi:<https://doi.org/10.1086/714315>
- Wolrath Söderberg, M. (2021). *Tankestrukturer som hindrar omställning – och hur vi kan överkomma dem*. [Elektronisk resurs]. Stockholm: Miljömålsberedningen. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sh:diva-47625> (Hämtad 2023-04-26)

- World Commission on Environment and Development (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (Hämtad 2024-05-10)
- Åsedal, C. (2017). *Folkbibliotek och ekologisk hållbar utveckling: En studie av Sveriges biblioteksplaner*. Kandidatuppsats, Biblioteks- och informationsvetenskap. Högskolan i Borås. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1127861/FULLTEXT01.pdf>

Bilagor

Bilaga 1. Kartläggning fröbibliotek

Lista på svenska folkbibliotek som *har* eller *har haft* fröbibliotek.

	Bibliotek	Fröbibliotek identifierat	Aktivt 2024	Identifierat via
1	Arvika	Ja	Okänt	Instagram
2	Bergshamra (Solna)	Ja	Ja	Instagram
3	Biskopsgården (Göteborg)	Ja	Ja	Instagram
4	Bjästa (Örnsköldsvik)	Ja	Okänt	Instagram
5	Borgholm	Ja	Okänt	Instagram
6	Dals- Ed	Ja	Okänt	Instagram
7	Eksjö	Ja	Ja	Instagram
8	Enköping	Ja	Ja	Instagram
9	Eslöv	Ja	Ja	Instagram
10	Farsta	Ja	Ja	Webbsida
11	Filipstad	Ja	Ja	Webbsida
12	Forshaga	Ja	Ja	Webbsida
13	Garaget (Malmö)	Ja	Ja	Instagram
14	Hammarö (Karlstad)	Ja	Okänt	Instagram
15	Heby	Ja	Ja	Webbsida
16	Henån (Orust)	Ja	Ja	Instagram
17	Huddinge	Ja	Ja	Instagram
18	Hultsfred	Ja	Okänt	Media
19	Kungsör	Ja	Nej	Webbsida
20	Lekeberg	Ja	Ja	Instagram
21	Leksand (Kulturhus)	Ja	Ja	Instagram
22	Lerum/Gråbo	Ja	Ja	Instagram
23	Linköping	Ja	Ja	Instagram
24	Ljungsbro	Ja	Ja	Instagram
25	Löddeköpinge	Ja	Nej	Media

26	Mantorp	Ja	Okänt	Instagram
27	Mariannelund	Ja	Ja	Instagram
28	Mjölby	Ja	Ja	Instagram
29	Norrahammar (Jönköping)	Ja	Okänt	Instagram
30	Nybro	Ja	Ja	Webbsida
31	Oxelösund	Ja	Ja	Instagram
32	Rimforsa (Kinda)	Ja	Okänt	Instagram
33	Rydebäck (Helsingborg)	Ja	Ja	Instagram
34	Råneå	Ja	Okänt	Instagram
35	Sandviken	Ja	Ja	Instagram
36	Simrishamn	Ja	Okänt	Instagram
37	Skepplanda (Ale)	Ja	Okänt	Facebook
38	Skogås (Huddinge)	Ja	Okänt	Instagram
39	Skänninge	Ja	Okänt	Instagram
40	Säffle	Ja	Okänt	Instagram
41	Säter	Ja	Ja	Instagram
42	Teckomatorp	Ja	Ja	Media
43	Tierp	Ja	Ja	Instagram
44	Tomelilla	Ja	Nej	Instagram
45	Tranås	Ja	Okänt	Instagram
46	Trollhättan	Ja	Ja	Webbsida
47	Umeå bokbuss	Ja	Ja	Webbsida
48	Valbo (Gävle)	Ja	Okänt	Media
49	Vimmerby	Ja	Okänt	Instagram
50	Vålberg (Karlstad)	Ja	Ja	Webbsida
51	Vännäs	Ja	Ja	Webbsida
52	Värnamo	Ja	Ja	Instagram
53	Ålidshem (Umeå)	Ja	Okänt	Instagram
54	Åtvidaberg	Ja	Okänt	Instagram

Bilaga 2. Intervjuguide

Upprepa informationen från brevet samt säkerställ att inspelning godkänns innan den sätts igång. Du får gärna börja med att berätta lite om dig själv och biblioteket du jobbar på.

Fröbiblioteket

Hur uppstod initiativet till att starta ett fröbibliotek?

Hur gick ni till väga?

Vad är syftet med fröbiblioteket?

Har ni några specifika mål?

Hur fungerar fröbiblioteket? Kan du berätta om hur fröbiblioteket fungerar?

Hur gör man som besökare? Hur ser det ut? Var i lokalen finns det?

Hur många sorter finns? Hur är de arrangerade/klassificerade?

Hur samlas frön in?

Köps frön in eller bara insamling?

Finns det andra odlingsrelaterade resurser i närheten?

Böcker, redskap att låna, information från föreningar etc.

Hur administreras/sköts fröbiblioteket?

Är någon specifik person ansvarig?

Hur mycket tid går åt till att sköta fröbiblioteket? Vad innebär skötseln?

Budget?

Volontärer?

Har ni eller har ni haft några programpunkter kopplat till fröbiblioteket?

Föreläsning eller workshops kopplat till odling eller trädgård,

Barnaktiviteter, odling i anslutning till biblioteket?

Hur marknadsförs fröbiblioteket?

Hemsidan, sociala medier, mun till mun, anslag?

Ser ni det som ett tillfälligt projekt eller som integrerat i verksamheten?

Finns det med i strategiska mål eller planer för bibliotekets verksamhet?

Hur upplever du att fröbiblioteket har tagits emot av besökare?

Är det populärt? Har någon ifrågasatt det? Olika åldersgrupper? Nya målgrupper?

Har det uppstått några problem med fröbiblioteket?

Någon lämnar in fel frön till exempel?

Vad anser du är (de viktigaste) effekterna av fröbiblioteket?

Kontakt med besökare, nya målgrupper, odling, resiliens i lokalsamhället

Hur ser du på kopplingen mellan fröbibliotek och bibliotekets grunduppdrag?

Har ni haft interna diskussioner om fröbibliotek/om det hör hemma?

Har fröbiblioteket bidragit med någonting oväntat till bibliotekets övriga verksamhet?

Uppmärksamhet i pressen, nya målgrupper, samarbeten

Klimat- och miljöfrågor

Ser du fröbiblioteket som en del av ett klimat- och miljöarbete/hållbarhetsarbete?

Arbetar ni i er verksamhet med klimat- och miljöfrågor i den publika verksamheten på fler sätt?

*Exempel: miljöhylla, sopsortering för besökare, föreläsningar, temadagar, utställningar, workshops, samarbeten med andra aktörer, rådgivning, bokcirkel
Temat t.ex. odling, hållbar konsumtion, inre omställning, matförsörjning, klimat,*

Vilken roll tycker du att biblioteken kan/bör ha i arbete med klimat- och miljöfrågor?

Vad grundar sig arbetet med klimat och miljöfrågor i?

styrdokument, riktlinjer, kommunalt, nationellt - generella dokument för det specifika biblioteket samt generella styrdokument, riktlinjer för klimat/miljöarbete?

Tycker du att biblioteken har ett tydligt uppdrag när det gäller klimat- och miljöarbete?

Vilka mandat har biblioteken i arbete med dessa frågor? Vilket stöd finns att hitta tycker du (IFLA/KB/Region/Kommun)?

Känner du som bibliotekarie till riktlinjer, dokument/ramverk etc. om klimat- miljöfrågor som riktar sig specifikt mot biblioteksverksamhet?

Hur skulle verksamheten (klimat- och miljöarbete) kunna utvecklas från där ni är idag? *Vilka begränsningar finns?*

Upplever du som bibliotekarie ett behov eller en efterfrågan från besökare när det gäller klimat- och miljöfrågor?

Skulle nationella riktlinjer för hållbarhetsarbete på bibliotek göra skillnad?

Och som en sista fråga, vad skulle du vilja se mer av i framtida biblioteksverksamhet, när det kommer till klimat- och miljöarbete?

Bilaga 3. Informationsbrev

Hej,

Jag heter Olivia Hagander och studerar på masterprogrammet ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Jag håller nu på att skriva mitt examensarbete i form av en masteruppsats om hur folkbibliotek kan arbeta med klimat -och miljöfrågor på olika sätt. Min studie bygger på att jag gör intervjuer med bibliotekarier med särskilt fokus på frågor om fröbibliotek och omgivande aktiviteter. Intervjun sker företrädesvis över Zoom och beräknas ta ungefär 45-60 minuter. Med din tillåtelse vill jag gärna spela in intervjun, inspelningen kommer inte att spridas vidare och de som blir intervjuade inom ramen för uppsatsen kommer att anonymiseras. Materialet förvaras på ett säkert sätt och raderas när uppsatsen är godkänd och klar. Deltagande i undersökningen är frivilligt och du har möjlighet att avbryta din medverkan om du så önskar.

Genom att svara på detta mejl bekräftar du att du har tagit del av informationen och ger ditt samtycke till att bli intervjuad.

Jag är mycket tacksam om du har tid och möjlighet att delta!

Vänliga hälsningar,
Olivia Hagander

E-post: olivia.hagander.0708@student.lu.se

Telefon: 0761040560

Handledare: Karen Louise Grova Søylen

Institutionen för kulturvetenskaper, Box 192, 221 00 Lund

E-post: karen_louise_grova.soilen@kultur.lu.se